

UDK 272-722.52Negusanti, B.
272(210.7Rab)“1514/1567”(091)
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 15. siječnja 2020.
Prihvaćeno za objavljivanje: 1. lipnja 2020.

IZ RAPSKE CRKVENE PROŠLOSTI. PRILOG ŽIVOTOPISU RAPSKOGA BISKUPA VINCENTA NEGUSANTIJA (1514. – 1567.)

Zrinka NOVAK, Zagreb

U fokusu istraživanja je život i djelovanje rapskoga biskupa Vincenta Negusantija (Vincentius Nigusantius/Negusantius; Vincenzo Negusanti), podrijetlom s Apeninskoga poluotoka, iz pokrajine Umbrije (rođen je u komuni Fano 1487., gdje je i umro 1573.), koji je obnašao službu rapskoga biskupa od 1514. do 1567. godine. Na temelju postojećih saznanja iz historiografije i istraživanja izvorne arhivske građe iz Državnoga arhiva u Zadru (fond: Spisi rapskih biskupa), naročito njegove posljednje volje, nastoji se rekonstruirati njegov curriculum vitae i djelovanje u razdoblju od kada postaje rapskim biskupom (1514.) pa sve do njegove smrti 1573. U završnome dijelu rada raščlanjuje se oporučni spis biskupa Negusantija te se u prilogu objavljuje cjelovit prijepis testamenta.

KLJUČNE RIJEČI: *Rapska biskupija, Tridentski koncil, rani novi vijek, crkvena povijest, biskup Vincent Negusanti.*

Uvod

U okviru proučavanja rapske crkvene prošlosti važno mjesto pripada životu i djelovanju istaknutih crkvenih velikodostojnika koji su obnašali najvišu čast u toj drevnoj istočno-jadranskoj biskupiji.¹ Dosad su, na temelju analize izvornoga arhivskog gradiva (oporučni spisi i inventari dobara), u historiografiji objavljena dva znanstvena rada koja prezentiraju život i rad dvojice rapskih biskupa u ranonovovjekovnom razdoblju.²

¹ Počeci postojanja Rapske biskupije sežu u šesto stoljeće. Prvi imenom poznati rapski biskup Ticijan sudjelovao je na provincijskim crkvenim koncilima održanima u Saloni 15. lipnja 530. i 4. svibnja 533. i na njihovim aktima supotpisao se kao: *Ticyanus episcopus ecclesiae Arbensis subscripsi* (530.) i *Ticyanus episcopus sanctae ecclesiae Arbenisis, his gestis consentiens subscripsi* (533.). Usp. Fedro ŠIŠIĆ, *Priručnik izvora hrvatske historije*, Zagreb, 1914., str. 160, 164.

² Lovorka ČORALIĆ, »Prilog životopisu rapskog biskupa Blaža Sidinea (1567. – 1583.)«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 45, Zadar, 2003., str. 137–151; L. ČORALIĆ, »Prilog životopisu

U ovome radu, na temelju dosadašnjih saznanja iz historiografije i uvidom u izvorno gradivo pohranjeno u Državnom arhivu u Zadru i u Nadžupnom arhivu u Rabu, predstaviti će se životni put i djelovanje rapskoga biskupa Vincenta Negusantija (*Vincentius Nicusantius / Nicosantius, Vincenzo Nicosantio, Negosantio, Negusanti de Fano*), rodom iz talijanske komune Fano, koji je obnašao čast rapskoga biskupa gotovo pedeset i tri godine. Iako je većinu vremena svoje biskupske službe proveo izvan Raba, ipak je u svojoj biskupiji ostavio značajan trag kao provoditelj crkvene reforme zadane na znamenitome Tridentskom koncilu (1545. – 1563.), na kojem je i sam sudjelovao. Uz temeljne podatke o njegovu napredovanju u crkvenoj karijeri, istraživački fokus bit će na iščitavanju i analizi Negusantijeve posljednje volje napisane početkom 1568. godine i pohranjene u zadarskoj pismohrani.

Vrlo sažete kronološke podatke o životu i djelovanju Vincenta Negusantija na čelu Rapske biskupije pružaju djela: *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*,³ *Hierarchia catholica Medii aevi et recentioris aevi sive summorum pontificum S. R. E. cardinalium ecclesiarum antistitum series*⁴ te *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da s. Pietro sino ai nostri giorni*⁵. Iako sažeti, temeljni podatci o biskupu Negusantiju nalaze se zapisani u znamenitom i danas u znatnoj mjeri korištenom djelu crkvenoga povjesničara Daniela Farlatija *Illyricum sacrum*.⁶ U voluminoznom izdanju pod naslovom *Le chiese d'Italia dalla loro origine sino ai nostri giorni*,⁷ među ostalim, ukratko se navode činjenice o povijesti Rapske biskupije i njezinih biskupa preuzeti iz Farlatijeve povijesti »svetoga Ilirika«. Nekoliko je naslova talijanske provenijencije koji sadrže Negusantijevu kratku biografiju. Najviše podataka o njegovu životu i službi sadržano je u onim djelima koja se bave poviješću talijanske pokrajine Umbrije, jer taj biskup potječe iz komune Fano. U tom kontekstu treba izdvojiti naslov *Memorie storiche della città di Fano* autora Petra Marie Amiana,⁸ u kojemu su izneseni biskupovi kratki biografski podatci. U djelu genealoškoga karaktera koje se bavi patricijskim rodovima Toskane i Umbrije, pod nazivom *Istoria genealogica delle famiglie nobili Toscane et Vmbre* vrlo detaljno je, između ostalog, opisana i rodoslovna povijest obitelji Negusanti, a time je objelodanjen i iscrpniji životopis biskupa Vincenta.⁹ Talijanski povjesničar Luigi de Pascalis u studiji o kardinalu Adrianu Castellesi i nekim njegovim nasljednicima analizirao je i kardinalo-

rapskog biskupa Petra Gaudencija : (1636. – 1663.)«, *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci*, sv. 43–44, Rijeka, 2001. – 2002., str. 75–89.

³ *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji cerkev v Jugoslaviji: 1974.*, Zagreb, 1975., str. 457.

⁴ *Hierarchia catholica Medii aevi et recentioris aevi sive summorum pontificum S. R. E. cardinalium ecclesiarum antistitum series*, sv. 3, Guilelmus van GULIK – Conradus EUBEL (ur.), *Sumptibus et typis librariae Regensbergianae*, 1923., str. 115.

⁵ *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica da s. Pietro sino ai nostri giorni*, Gaetano MORONI (ur.), vol. LXXXVI, Venezia, 1857., str. 163; *Isto*, vol. XCIII, Venezia, 1859., str. 225.

⁶ Daniele FARLATI, *Illyricum sacrum, Ecclesia Jadertina cum suffraganeis, et ecclesia Zagabriensis*, sv. 5, Venetiis, 1775., str. 264–266.

⁷ *Le chiese d'Italia dalla loro origine sino ai nostri giorni* (opera di Giuseppe Cappelletti), vol. VIII, Venezia, 1851., str. 834.

⁸ *Memorie storiche della città di Fano raccolte e pubblicate da Pietro-Maria Amiani*, parte seconda, Fano, 1751., str. 109.

⁹ Eugenio GAMURRINI, *Istoria genealogica delle famiglie nobili Toscane et Vmbre*, vol. III, Fiorenza, 1673., str. 90–91.

ve odnose s pojedinim osobama iz obitelji Negusanti s kojima je bio u rodu, pa tako i s Vincentom.¹⁰

Opisujući Negusantijevu epizodnu ulogu u ređenju Ignacija Loyole, Pierre Favre u knjizi *Memorie spirituali a cura di Giuseppe Mellinato S.I.* iznosi i njegovu kratku biografiju.¹¹ Priličan je broj talijanskih autora koji spominju ulogu biskupa Negusantija kao zaredite-lja Ignacija Loyole, Franje Ksaverskoga i drugova u svojim monografijama s tematikom Loyoline biografije i povijesti isusovačkoga reda.¹²

U notarskim spisima rapskoga bilježnika Pavla Antuna Badoara (1557. – 1594.), pohra-njenima u zadarskoj pismohrani, nalazi se posljednja volja rapskoga biskupa Vincenta Ne-gusantija od 17. siječnja 1568. godine.¹³ Taj privatno-pravni dokument važan je ne samo stoga jer iznosi niz podataka vezanih uz život samoga biskupa Vincenta nego se iz njega mogu iščitati i činjenice značajne za rapsku crkvenu povijest i religijsku svakodnevicu te povijest posttridentske Crkve općenito, tim više jer je sâm biskup Negusanti bio sudionik vrlo značajnoga općeg crkvenog koncila u Tridentu,¹⁴ koji je proveo određene reforme »in capite et in membris« u Katoličkoj crkvi te je označio prekretnicu prema novome vremenu katoličke obnove. O tome svjedoče i pojedini dokumenti iz Negusantijeva vremena, saču-vani i pohranjeni u Nadžupnom arhivu u Rabu u fondu *Spisi rapske biskupije*, koji dodatno rasvjetljavaju činjenicu da je biskup Negusanti na području svoje dijeceze i u praktičnom pastoralnom djelovanju provodio reforme disciplinske naravi među svojim klerom, kako je to bilo zamišljeno na Tridentskome koncilu.¹⁵

Prema dostupnim podacima iz historiografije Vincent Negusanti (1514. – 1567.) naslijedio je na rapskoj biskupskoj stolici dotadašnjega ordinarija Alojzija Malumbru (1484. – 1514), a bio je prethodnik biskupa Blaža Sidinea (1567. – 1583.).¹⁶ Crkveni povjesničar Daniele

¹⁰ Luigi de PASCALIS, »Sulle tracce del possibile ritratto di Adriano Castellesi e di alcuni suoi discendenti«, *Bollettino*, br. 33, 2004., str. 123–144. URL: https://www.artestoriatarquinia.it/wp-content/uploads/bollettini/2005_Bollettino/6_LUIGI%20DE%20PASCALIS_%20SULLE%20TRACCE%20DEL%20POSSIBILE%20RITRATTO%20DI%20ADRIANO%20CASTELLESII%20E%20DI%20ALCUNI%20SUOI%20D.pdf (O Vincentu Negusanti: str. 7–9) (posljednje pristupljeno 25. travnja 2020.)

¹¹ Pierre FAVRE, *Memorie spirituali a cura di Giuseppe Mellinato S.I.*, Roma, 1994., str. 32.

¹² Usp. Enrico ROSA, *I Gesuiti dalle origini ai nostri giorni: cenni storici*, Roma, 1914., str. 44; Franco MARTINELLI, *I Gesuiti: l'esercito del Papa*, Milano, 1969., str. 96; Cándido de DALMASES, *Il padre maestro Ignazio. La vita e l'opera di sant'Ignazio di Loyola*, Milano, 1984., str. 148–149.

¹³ Hrvatski državni arhiv u Zadru (dalje: HR DAZD), 28, Rapski bilježnici (dalje: RB), Pavao Antun Badoaro (dalje: PAB) (1557. – 1594.), k. 14, sv. II, fol. 56–61.

¹⁴ *Vincentius Nicosantius Fanensis, episcopus Arbensis in Concilio Tridentino 1562*. Vidi u: Jadranka NERALIĆ, *Priručnik za istraživanje hrvatske povijesti u Tajnom vatikanskom arhivu od ranog srednjeg vijeka do sredine XVIII. stoljeća – Schedario Garampi*, (dalje: *Schedario Garampi*), sv. 1, Zagreb, 2000., str. 146.

¹⁵ U Nadžupnom arhivu u Rabu pohranjeno je gradivo iz fonda *Spisi rapske biskupije*, upravo od vremena bisku-pa Negusantija. Među navedenim spisima nalaze se i oni dokumenti koji se odnose na biskupovo djelovanje u vidu provođenja disciplinskih mjera, ponajviše prema kleru na području Rapske biskupije. Detaljnijom anali-zom navedenih izvora u nekim budućim istraživanjima moglo bi se dobiti još više uvida u biskupovu reformator-sku djelatnost. Arhiv bivše Rapske biskupije (dalje: ARB), Acta episcopi Vincentii Necusantii, sv. I.

¹⁶ *Hierarchia catholica Medii aevi et recentioris aevi sive summorum pontificum S. R. E. cardinalium ecclesiarum antistitum series*, G. van GULIK – C. EUBEL (ur.), sv. 3, str. 115. U popisu biskupa koji na kraju svoje monografije *Otok Rab* donosi franjevac Vladislav Brusić, Negusanti je zapisan na 42. mjestu kao Vicencije Nikusacije, nakon Alojzija Malumbre i prije Blaža Sidinea. Usp. Vladislav BRUSIĆ, *Otok Rab. Geografski*,

Farlati, opisujući slijed događaja i osoba važnih u povijesti rapske Crkve (biskupije) u petome svesku svoga djela *Illyricum sacrum* navodi da je Negusanti rođen 1487. godine u znamenitoj patricijskoj obitelji Negusanti¹⁷ u talijanskoj komuni Fano u pokrajini Umbriji.¹⁸ Njegov otac Andrija bio je vrlo poznati pravni ekspert, rimski senator i gonfalonijer te autor različitih pravnih tekstova, a majka Gabrijela, rođena Castellesi, bila je najbliža rođakinja kardinala Adrijana Castellesija (*Adriano da Corneto cardinale di San Crisogono*). U braku su dobili petero djece: dvojicu sinova (Vincent i Petar) i tri kćeri (Felicita, Battista i Pia).¹⁹

Vincent je završio studij teologije i prava na jednome od talijanskih sveučilišta (po svemu sudeći Padovanskome sveučilištu) te je postigao titulu doktora obaju prava, civilnog i kanonskog. Tijekom studija stekao je vrsno znanje ne samo iz pravne i teološke struke nego i iz jezika te je bio »vrlo vješt« u hebrejskom, grčkom i latinskom jeziku.²⁰ Kroničar povijesti fanske komune Petar Maria Amiani opisuje u kakvim je uvjetima stasao mladi Vincent i kojim smjerom se razvijala njegova crkvena karijera: »Procvaio je na rimskome dvoru Vincent Negusanti mudar i vrlo učen, doktor prava i ekspert u kurijalnim poslovima, i sve to zahvaljujući dobrohotnosti kardinala Adriana *di Corneto*, s kojim nije bio vezan samo rodbinski, već mu je bio tajnik i pouzdanik. Vincent je bio domaći (kućni) prelat, apostolski protonotar, sudjelovao je na Lateranskom koncilu (1512. – 1517.), a te je godine postao biskup rapske Crkve, sufraganske zadarskoj... « (prev. a.).²¹ Iz navedenoga je razvidno da je Negusanti, nakon završenoga studija, gdje je stekao vrhunsku humanističku naobrazbu postigavši titulu doktora obaju prava, svoju mladost proveo na papinskome dvoru. Ondje je vrlo brzo napredovao u crkvenoj karijeri, zahvaljujući upravo svome ujaku kardinalu Adrianu Castellesi (*di Corneto*), koji je bio njegov zaštitnik i patron, i čiji je bio tajnik i osoba od povjerenja.²²

historijski i umjetnički pregled sa ilustracijama i geografskom kartom Kvarnera i Gornjeg primorja (dalje: Otok Rab), Rab, 1926., str. 184.

¹⁷ Obitelj Negusanti potječe iz Njemačke. U 12. st. dvojica braće, Negusante i Pasio Negusanti pridružili su se njemačkome caru Fridriku Barbarosi prilikom njegova pohoda u Italiju (1154./55.). Naselili su se na prostoru Faenze, te su ondje stekli kneževsku titulu (*conte*), zahvaljujući Gvidu i njegovoj sestri Rosanesi, koja se zaredila i utemeljila žensku granu monaškoga redovničkoga reda *vallombrosane*. Godine 1330., zbog pojave *crne smrti*, Battista Negusanti preselio se u Fano i ondje s obitelji ostaje trajno. Iz patricijske obitelji Negusanti, osim Vincenta, potekla su još dvojica biskupa: Gvido, biskup Nucerije (1252. – 1257.) i Ivan Filip, biskup Sarsine (1398. – 1445.). Usp. E. GAMURRINI, *Istoria genealogica delle famiglie nobili Toscane et Vmbre*, str. 89–90; L. de PASCALIS, »Sulle tracce del possibile ritratto di Adriano Castelessi e di alcuni suoi discendenti«, str. 5. URL: https://www.artestoriatarquinia.it/wp-content/uploads/bollettini/2005_Bollettino/6_LUIGI%20DE%20PASCALIS_%20SULLE%20TRACCE%20DEL%20POSSIBILE%20RITRATTO%20DI%20ADRIANO%20CASTELLESII%20E%20DI%20ALCUNI%20SUOI%20D.pdf (posljednje pristupljeno 14. siječnja 2020.); D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 264.

¹⁸ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 265.

¹⁹ L. de PASCALIS, »Sulle tracce del possibile ritratto di Adriano Castelessi e di alcuni suoi discendenti«, str. 6.

²⁰ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 264, 266.

²¹ »Fioriva nella Corte Romana Vincenzo de' Negusanti, Uomo Saggio, e di molta letteratura, Dottore di Legge, ed esperto negli affari di Corte, per le quali doti meritassi la benevolenza del Cardinale Adriano di Corneto, di cui fu non meno attinente di parentela, che Segretario e confidente. Fu Vincenzo Prelato domestico, Protonotario Apostolico, intervenne al Concilio Lateranense (1512–1517), e in quest'anno fatto Vescovo, fu promosso alla Chiesa d'Arbe, suffraganea di Zara ... «, *Memorie storiche della città di Fano raccolte e pubblicate da Pietro-Maria Amiani*, str. 109.

²² L. de PASCALIS, »Sulle tracce del possibile ritratto di Adriano Castellesi e di alcuni suoi discendenti«, str. 8.

Biskupom rapske Crkve imenovao ga je papa Lav X. dana 20. studenoga 1514. godine (tada je imao tek 27 godina)²³ naslijedivši dotadašnjega rapskog ordinarija Alojzija Malumbru (1484. – 1514.).²⁴ Negusanti je svoju biskupsku službu obnašao u prilično dugom pedesetogodišnjem razdoblju, od 1514. do 1567. godine.²⁵ Nakon završetka Petoga lateranskog koncila (1512. – 1517.) na kojemu je bio i sudionik (1515. i 1517.), kako piše Farlati, Negusanti je s navršenih trideset godina zaređen za biskupa 1517. te je iste godine, ili godinu poslije, iz Rima došao u Rab, gdje ga je čitava komunalna zajednica (klerici i laici) svečano dočekala i s čestitkama i radošću primila i prihvatila te je tada *de facto* preuzeo upravljanje biskupijom.²⁶

Za predtridentske biskupe bilo je karakteristično da za vrijeme svoje biskupske službe nisu rezidirali na području svoje dijeceze, već su nerijetko boravili u Rimu, ili nekom drugom većem središtu diljem Europe, prema potrebi svojih trenutnih poslova i službi, odakle su upravljali biskupijom preko svojih generalnih vikara.²⁷ Treba napomenuti da je tek na Tridentnske koncilu (1545. – 1563.), na šestoj sjednici održanoj 1547. donijeta odredba »o rezidenciji biskupa«, čime je ustanovljeno da biskup mora stalno boraviti u svojoj biskupiji.²⁸ Tako se i za rapskoga biskupa Negusantija može ustvrditi da nije često rezidirao u Rabu, nego je veći dio svoje biskupske službe proveo izvan matične biskupije, najčešće u Rimu, Veneciji, njemačkim zemljama, Veroni, Bresci, Tridentu i rodnome Fanu, gdje je naposljetku i preminuo. Ondje je i sahranjen u okrilju katedralne crkve.²⁹

Iz literature je poznata i njegova diplomatska uloga. Naime, papa Klement VII. (1513. – 1534.) imenovao je Negusantija savjetnikom kardinala Hipolita de Medicija te je on, zajedno s njime kao papinskim legatom, poslan u njemačke zemlje.³⁰

Zanimljivo je izdvojiti crticu iz života osnivača Družbe Isusove, sv. Ignacija de Loyole, a koja ima poveznicu s rapskim biskupom Vincentom. Naime, boraveći svojedobno u Gradu na Lagunama (1537. – 1538.), biskup Negusanti je, uz prisustvo papinskoga legata, Giro-

²³ Kanonska dob potrebna za biskupsko ređenje bila je navršenih 30 godina. Stoga je Negusanti, uz imenovanje rapskim biskupom, istoga dana dobio i trenutnu dispencijaciju o nedovljnoj kanonskoj dobi za mjesto biskupa (*dispensatio super defectu aetatis*). Jadranka NERALIĆ, *Priručnik za istraživanje hrvatske povijesti u Tajnom vatikanskom arhivu od ranog srednjeg vijeka do sredine XVIII. stoljeća – Schedario Garampi*, sv. 1, str. 145.

²⁴ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 264.

²⁵ *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji: cerkev v Jugoslaviji 1974*, str. 457; *Hierarchia catholica Medii aevi et recentioris aevi sive summorum pontificum S. R. E. cardinalium ecclesiarum antistitum series*, G. van GULIK – C. EUBEL (ur.), sv. 3, str. 115. Farlati je pogrešno napisao da je sa službe odstupio 1569. godine. D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 266. Taj podatak prenosi i V. Brusić u popisu biskupa Rapske biskupije, navodeći vrijeme episkopata Vicencija Nikusacija (1515. – 1569.). Usp. V. BRUSIĆ, *Otok Rab*, str. 183. U popisu rapskih biskupa iz 18. st., koji je pohranjen u Kaptolskome arhivu u Rabu (dalje: KAR) navedeno je da je biskup Negusanti upravljao biskupijom od 1524. do 1569., što je, očito, netočan podatak. Usp. KAR, Liber 43, *Documenta dioecesis arbensis*, Nota nominum episcoporum Ciuitatis Arbensis, fol. 5.

²⁶ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 264–265.

²⁷ P. FAVRE, *Memorie spirituali a cura di Giuseppe Melinato, S.I.*, str. 32.; V. BRUSIĆ, *Otok Rab*, str. 128.

²⁸ Concilium Tridentinum, Sessio VI, (13. ian. 1547.), »Decretum de residentia episcoporum et aliorum inferiorum«, Cap. I. Vidi: <http://www.internetsv.info/Archive/CTridentinum.pdf> (pristupljeno 25. travnja 2020.)

²⁹ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 264–266; *Memorie storiche della città di Fano raccolte e pubblicate da Pietro-Maria Amiani*, str. 109; Ivan PEDERIN, *Svakidašnjica u Rabu od mistike do renesanse i baroka*, Rab, 2011., str. 108.

³⁰ *Memorie storiche della città di Fano raccolte e pubblicate da Pietro-Maria Amiani*, str. 109.

lama Veralla, u svojoj biskupskoj kapeli 1537. na blagdan Ivana Krstitelja (24. lipnja) za svećenike zaredio Ignacija Loyolu, Franju Ksaverskoga i njihove drugove.³¹

Osim što je upravljao Rapskom biskupijom, Negusanti je istodobno obavljao službu biskupskoga vikara i sufragana Vincenze, Verone, Brescie i Tridenta, kako je to istaknuto u njegovoj oporuci.³²

Krajem tridesetih godina 16. stoljeća Negusanti je obnašao službu sufragana i generalnoga vikara kardinala Bernarda de Clesija u Tridentskoj biskupiji (1537. – 1539.).³³ U katalogu tridentskih sufragana navodi se puno ime rapskoga biskupa i njegova titula: Ivan Vincent Negusanti, doktor kanonskoga prava i rapski biskup (*Joannes Vincentius Nigusantius decretorum doctor, episcopus Arbensis*).³⁴ Za vrijeme službe u Tridentu Negusanti je 4. ožujka 1539. posvetio oltar sv. Sebastijana, Fabijana i Roka u crkvi sv. Marije de Meclo.³⁵ U vrijeme dok je veronski biskup Ivan Matej Giberti³⁶ boravio u Rimu, Negusanti je 1540.

³¹ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 265; Pierre FAVRE, *Memorie spirituali a cura di Giuseppe Melinato, S.I.*, str. 32; Cándido de DALMASES, *Sveti Ignacije Loyolski*, Zagreb, 1989., str. 120; Douglas LETSON – Michael HIGGINS, *The Jesuit Mystique*, Chicago, 1995., str. 13. Redenje se odvijalo u kapeli u biskupskoj kući smještenoj u četvrti *Dorsoduro – San Sebastian*. Navodno je biskup Negusanti bio zadivljen jednostavnošću apostolskoga života koji su vodili Ignacije i njegovi prijatelji te im je i ponudio da će ih on osobno, bez ikakve novčane naknade, zarediti. Sam je biskup navodno kazao da »nikada u životu nije slavio obred zaređenja s tolikim duhovnim zadovoljstvom«. Joseph F. CONWELL, *Impelling Spirit – Revisting a Founding Experience, 1539, Ignatius of Loyola and His Companions, an exploration into the spirit and aims of the Society of Jesus as revealed in the founders' proposed papal letter approving the Society*, Chicago, 1997., str. 76.

³² HR DAZD, 28, RB, PAB, Testamentum, fol. 54.

³³ »Suppliche al pontefice. Diocesi di Trento 1513–1565 a cura di Cristina Belloni e Cecilia Nubola«, *Annali dell'Istituto storico italo-germanico in Trento*, Fonti 4, Bologna, 2006., str. 143.

³⁴ *Catalogus Suffraganeorum sive generalium in pontificalibus vicariorum ecclesiae Tridentinae*, u: Benedetto BONELLI, *Monumenta Ecclesiae Tridentinae voluminis tertii pars altera in qua continetur tridentinorum antistitum series universa*, sv. 4, Trento, 1765., str. 351.

³⁵ *Isto*. Usp. Tovazzi GIANGRISOSTOMO, *Notitia ecclesiarum Tridentinae civitatis ac dioecesis*, Tridenti, 1765. – 1803., str. 164.

³⁶ Diplomata papinske kurije i veronski biskup Gian Matteo Giberti (1495. – 1543.), rođen je u talijanskom Palermo kao *figlio naturale* denoveškoga pomorskog trgovca Franca i izvjesne Magdalene. Za vrijeme pape Julija II. postao je klerik i apostolski protonotar te je započeo kurijalnu i diplomatsku karijeru na papinskom dvoru. Ušao je u dominikanski red, ali ga je otac prisilio da ga napusti, želeći da napreduje u karijeri pri papinskoj kuriji. Završivši studij teologije i prava na Bolonjskom sveučilištu, vratio se u službu pape Lava X. Bio je i član rimske Akademije i oratorija Božanske ljubavi. Kao tajnik kardinala Julija de Medici bio je zadužen za diplomatsku korespondenciju te mu je papa povjerio ulogu u diplomatsko-političkim poslovima papinske kurije. Bio je u nekoliko navrata papinski diplomat: na dvoru cara Karla V., u Nizozemskoj, Engleskoj i Španjolskoj. Bio je član komisije za protestantsku reformu na Petom lateranskom koncilu, ali je taj posao, zbog političkih razloga, propao. Giberti je bio kancelar pape Klementa VII. (1523. – 1534.). Na zahtjev mletačkoga dužda, Giberti je 1524. imenovan veronskim biskupom, a tu je službu obnašao do svoje smrti 1543. U njegovu odsustvu mijenjali su ga generalni vikari. U Paviji je Giberti pokušao diplomatski posredovati između francuskoga kralja Franje i habsburškoga vladara Karla. Za vrijeme pljačke Rima 1527. od strane njemačkih carskih trupa, Giberti je bio zarobljen u tvrđavi Sant' Angelo, i jedva je izbjegao smrt te je na koncu uspio pobjeći. Osjetivši na svojoj koži silinu imperijalizma, odlučio je povući se iz politike i baviti se isključivo dušobrižničkim poslovima u svojoj Veronskoj biskupiji. Smatran je velikim reformatorom te se zalagao za bolje obrazovanje klera, provedbu kleričke discipline kao i za povratak na osnovne postavke katoličke doktrine temeljene na kanonskome zakonu, skolastičkoj filozofiji i prije svega Svetome pismu. Od strane pape bio je poslan u Trident kako bi kao vodeći crkveni pravnik pripremao koncil, međutim, nije doživio njegovo sazivanje. Godine 1542. objavio je *Constitutiones* na kojima su se inspirirali mnogi biskupi, a i sami dekreti Tridentskoga koncila uobličeni su na temelju toga Gibertijeva djela. Može se reći da su njegove ideje o reformi Katoličke crkve u velikoj mjeri prihvaćene na Tridentskome koncilu. O Gibertiju vidi: URL: [http://www.treccani.it/enciclopedia/gian-matteo-giberti_\(Dizionario-Biografico\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/gian-matteo-giberti_(Dizionario-Biografico)) (posljednje

imenovan sufraganom biskupa Verone,³⁷ a tu je službu obnašao do 1547. godine, kada postaje generalni vikar i sufragan kardinala Cornera, biskupa Brescie (*Brixia*), u razdoblju od 1547. – 1550., gdje je proveo i određene disciplinarne reforme koje je započeo njegov predšasnik Gian Pietro Feretti iz Ravene.³⁸

Tijekom svoga episkopata Negusanti je u nekoliko navrata boravio u rodnoj komuni Fano. U tim je prilikama ostavio trag u povijesti nekih crkvenih ustanova fanske komune. Tako je poznato da je u gradu i distriktu taj biskup posvetio i neke crkve, među ostalima, bazilikom Presvetoga Spasitelja i sv. Paterniana³⁹ te crkvu sv. Marije Nove (sv. Spasitelja i Marijina pohoda) Reda manje braće franjevac opservanata, obdarivši posjetitelje crkve oprostima.⁴⁰ Za izgradnju franjevačkoga novog samostana, odnosno za samu sakristiju, biskup Negusanti velikodušno je donirao srebrne kadionice, brodice i kaleže.⁴¹ Iz natpisa iznad vrata crkve posvećene sv. Spasitelju i pohoda Blažene Djevice Marije mogu se očitati i glavne karakteristike toga koncilskog biskupa, te se ističe da je bio fanski patricij, rapski biskup, obilježen znanošću i pobožnošću, dekan biskupa lateranskoga i tridentskoga koncila i vrlo žestoki branitelj katoličke vjere.⁴²

pristupljeno 14. siječnja 2020.); <http://www.ericopedia.org/gian-matteo-giberti> (posljednje prisupljeno 14. siječnja 2020.); <https://www.jstor.org/stable/pdf/549290.pdf> (posljednje pristupljeno 14. siječnja 2020.). Budući da je Negusanti bio vikar Veronske biskupije, očito je blisko surađivao s Gibertijem, a gotovo je siguran intelektualni i idejni utjecaj (u cilju reforme Katoličke crkve) veronskoga biskupa Gibertija na samoga Negusantija.

³⁷ »Suppliche al pontefice. Diocesi di Trento 1513–1565 a cura di Cristina Belloni e Cecilia Nubola«, str. 143.

³⁸ Paolo GUERRINI, »Notizie, aneddoti e varietà«, *Brixia sacra – Bolletino bimestrale di studi e documenti per la storia ecclesiastica bresciana*, god. 4, br. 3, Brescia, 1913., str. 140.

³⁹ *Le chiese d'Italia dalla loro origine sino ai nostri giorni* (opera di Giuseppe Cappelletti), vol. VII, str. 413–414. O tome događaju svjedoči i epigrafički spomenik u navedenoj crkvi s natpisom sljedećega sadržaja: *Haec venerabilis basilica consecrata fuit a reverendissimo domino domino Vincentio Negusantio Fanensi, Arbensi episcopo XV. Kal. Maii MDLVIII. Quae quidem dies fuit dominica in albis in honorem Domini Nostri Jesu Salvatoris mundi et sancti Paterniani huius magnificae civitatis protectoris. Sedem sanctam tenente Pavlo Quarto Pontifex maximus svi anno III. et abbatiae administrationem p. Angelico Bononiensi*. Ta je bazilika posvećena od Vincenta Negusantija, iz Fana, rapskoga biskupa, dana 17. travnja 1558. Dan je bio nedjelja u zoru, u čast Gospodina našega Isusa Spasitelja svijeta i svetoga Paterniana, zaštitnika toga slavnoga grada. Svetu je stolicu držao Pavao IV, vrhovni svećenik, godine III i u vrijeme opatijske uprave patera Angelica iz Bologne.

⁴⁰ Na glavnome oltaru crkve Sv. Marije Nove, franjevac opservanata, uklesan je natpis: *Ego Vincentius Negusantius Episcopus Arbensis consecravi et Altare huiusmodi ad honorem Altissimi Salvatoris Beatissimae Virginis Mariae et Reliquias Sancti Philippi Apostoli, Hyeronimi Doctoris et Leonardi Confessoris in illo inclusi singulis Christifidelibus hodie vnum annum, et in die Anniuersario ipsum visitantibus 40. dies de vera Indulgentia in forma consueta concedens*. (Ja, Vincent Negusanti, rapski biskup, posvetio sam također i ovaj oltar na čast svevišnjega Spasitelja i Blažene Djevice Marije relikvija svetog Filipa Apostola, Jeronima doktora i Leonarda ispovjednika u ovo uključivši svim Kristovim vjernicima, dopuštajući danas jedna godina, i na godišnjicu, samim posjetiteljima 40 dana pravih oprosta u uobičajenoj formi (prev. a.). E. GAMURRINI, *Istoria genealogica delle famiglie nobili Toscane et Vmbre*, str. 87.

⁴¹ E. GAMURRINI, *Istoria genealogica delle famiglie nobili toscane, et vmbre*, str. 90.

⁴² Iznad vrata iste crkve u mramoru, zajedno s grbom Negusanti, zapisano je: *Vincentius Negusantius nobilis Fanensis Episcopus Arbensis, scientia ac religione insignis Episcoporum Decanus Conciliorum Lateranensis et Tridentinensis fideique Chatolice acerrimus Propugnator Templum hoc in honorem Sanctissimi Salvatoris, atque Visitationis Beatissimae Virginis Mariae sacrum dedit. VII. Kal. Maii M. D. C. XVII.* (Vincent Negusanti, fanski patricij, rapski biskup, obilježen znanjem i pobožnošću, dekan biskupa Lateranskoga i Tridentskoga koncila, vrlo žestoki branitelj katoličke vjere, ovaj je hram u čast presvetoga Spasitelja i Pohoda Blažene Djevice Marije posvetio (prev. a.). Vidi u: E. GAMURRINI, *Istoria genealogica delle famiglie nobili Toscane et Vmbre*, str. 87. Inače, crkva sv. Spasitelja, kojoj je pridodan titular Pohoda Marijina, posvećena je 25. travnja 1557. Naime, prilikom rekonstrukcije zida kraj glavnoga oltara crkve, srušenog u potresu 30. listopada

Osim prihoda Rapske biskupije, Negusanti je dobio u komendu višku benediktinsku opatiju sv. Nikole. Naime, u dokumentu od 16. veljače 1530. pohranjenom u Apostolskom arhivu u Vatikanu *Vincentius Nigrisantius* (!) *episcopus Arbensis* spominje se kao upravitelj komende (komendator) viške opatije sv. Nikole u Hvarskoj biskupiji (*commendatarius monasterii S. Nicolai de Lissa Pharensis*).⁴³ Iz oporučnoga spisa biskupa Negusantija razvidno je da je navedenu komendu prepustio svome nećaku Frani Negusantiju, jer ga, kao svoga univerzalnog nasljednika, titulira kao opata *sancti Nicolai de Lissa*.⁴⁴

U biskupovoj odsutnosti dijecezom su upravljali generalni vikari. Službu generalnih biskupskih vikara u doba Negusantijeva episkopata obnašalo je više osoba: Kristofor de Comitibus i biskupov nećak Frane Negusanti (*Franciscus Nicusantio, Francescho Negusanti*), arhiđakon rapske katedrale i opat viške opatije sv. Nikole,⁴⁵ rapski kanonik Ivan de Nimira,⁴⁶ zatim kanonik, doktor obaju prava Jeronim Mirković⁴⁷ te rapski primicerij Kristofor de Dominis.⁴⁸

Za vrijeme svoga odsustva biskup je upravljanje crkvenim dobrima na Rabu, kao i onima opatije sv. Nikole na Visu, povjeravao različitim osobama od povjerenja. Primjerice, 1541. godine upravu nad dobrima rapske crkve i viške opatije sv. Nikole biskup je povjerio mansionaru Nikoli Koliću (*Nicolo Cholich*).⁴⁹ Taj je crkveni službenik to i potvrdio u oporuci, koju je dao sastaviti 1. kolovoza 1547. godine, uoči odlaska na službeno putovanje na otok Vis, gdje je u ulozi biskupova opunomoćenika ondje trebao otići u službu, za što mu je biskup dao i određenu svotu novca od 15 zlatnih škuda te još nešto novca za putne troškove.⁵⁰

Godine 1564., kada je biskup Negusanti, kako kaže, »bio primoran otići iz ovoga grada / Raba/ i otići u Fano kako bi tražio pomoć i potporu od njegove svetosti pape za život«, dao

1930. pronađena je pergamena na kojoj je napisano: *MDLVII die XXV mensis aprilis. Ego Vincentius Negusantius episcopus arbensis/ consecravi ecclesiam et altarem hoc in honorem/ altissimi Salvatoris sed Visitationis Beatissime Virginis Mariae, et reliquias Sancti Philippi Apostoli, Hieronimi doct. et Leonardi confessoris in 1440 inclusis, singulis Cristifidelibus hodie et in annum et in die anniversario ipsam visitantibus XL dies de vera indulgentia in forma ecclesiae consueta concedens*. Prema: Gioseppina BOIANI TOMBARI, *La ricostruzione storica dai documenti d'archivio*, str. 251. URL: <http://www.fondazioneclarifano.it/Progetti/ChiesaSMariaNuova/14DocumentiArchivio.pdf> (posljednje pristupljeno 14. siječnja 2020.)

⁴³ J. NERALIĆ, *Schedario Garampi*, str. 145, upis 719.

⁴⁴ HR DAZD, 28, RB, PAB, Testamentum, fol. 57.

⁴⁵ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 265.

⁴⁶ Kanonik *Ioannes de Nimira* je u oporuci, koju je dao sastaviti pred rapskim notarom Franom Fabijanićem 1536., oslovljen titulom *venerabilis dominus presbiter canonicus et vicarius Arbensis benemeritus*. HR DAZD, 28, RB, Frane Fabijanić (dalje: FF), sv. II, fol. 11r, 10. III. 1536.

⁴⁷ U posljednjoj volji zapisanoj od rapskoga bilježnika Frane Fabijanića 1552., kanonik Jeronim Mirković tituliran je kao *reuerendus dominus Hieronymus Mirchouich canonicus et vicarius arbensis benemeritus ac utriusque iuris doctor*: HR DAZD, 28, RB, FF, sv. IV, fol. 42v, 22. X. 1552.

⁴⁸ Među svjedocima u oporuci svećenika Martina Svečića navodi se i *reuerendus dominus Christophorus de Dominis primicerius et vicarius Arbensis*. HR DAZD, 28, RB, Kristofor Fabijanić (dalje: KF), sv. II, fol. 5r, 4. V. 1564.

⁴⁹ Usp. I. PEDERIN, »Uprava, crkva, politika i kultura na Rabu u XVI. stoljeću«, *Radovi Zavoda za povijesnu znanost HAZU u Zadru*, sv. 36, Zadar, 1994., str. 141.

⁵⁰ Arenga oporuke kanonika Nikole Kolića započinje riječima: *il venerabil misser pre Nicolo Cholich soprannumerario dela chiesa cathedrale, siando sano per la Idio gratia di corpo et di mente ac de intellectu ac etiam di bona memoria, nientedimeno uolendosse hoggi partir et andar a Lissa per li seruitii del reuerendissimo monsignor Arbensis come disse et dubitando di molti pericoli qual intrauenir gli pottenesseno...* HR DAZD, RB, FF, sv. IV, fol. 22 rv, 1. VIII. 1547.

je pred rapskim notarom Kristoforom Fabijanićem sastaviti dokument u kojemu se navodi da sve prihode biskupske menze i zgrade gdje stanuje daje u najam na tri godine Nikoli Slavkoviću koji mu za to treba plaćati 150 dukata godišnje.⁵¹

Na čelu Rapske biskupije Negusanti je bio sve do 1567. godine,⁵² kada se odrekao biskupske službe, predavši papi Grguru XIII svoju ostavku,⁵³ vjerojatno zbog visokih godina (80). Iste godine vratio se u rodnu komunu, povukavši se u Saltaru (pokrajina Pesaro, Urbino), koja se nalazi 15 km od grada Fana, gdje je još dvadesetih godina XVI. stoljeća dao obnoviti vilu, uz kapelu sv. Martina, koja je bila u sklopu patronatskoga prava u posjedu obitelji Negusanti.⁵⁴ Ondje se bavio astronomijom te je dio vile preuredio u mali planetarij.⁵⁵ U rodnoj komuni Fano biskup Vincent Negusanti proveo je i posljednje godine života, gdje je i umro 1573. godine, navršivši osamdeset i šest godina. Pokopan je u katedralnoj crkvi sv. Marije Uznesene u Fanu, u kapeli sv. Kristofora, koja je bila pod patronatskim pravom obitelji Negusanti.⁵⁶ Njegov nećak Hadrijan dao je za nj postaviti nadgrobnu ploču 1580. godine na kojoj je ispisan natpis sljedećega sadržaja:

VINCENTIO NEGVSANTIO ARBI EPISCOPO HEBRAICAE
GRAECAE ET LATINAE LINGVAE PERITISSIMO FIDEI
CATHOLICAE ACERRIMO PROPVGNATORI OCTOGESIMO
SEXTO AETATIS ANNO FVNCTO MDLXXIII.
HADRIANVS FRATRIS FILIVS PATRVO OPTIMO OPTIME
MERITO POSVIT ANNO SALVTIS MDLXXX⁵⁷

1. Biskup sudionik Koncila. Provedba odluka Tridentskoga koncila na primjeru Rapske biskupije

Treba još jednom naglasiti da je rapski biskup Vincent Negusanti, kao vrstan humanistički erudit i istaknut ekspert za civilno i crkveno pravo, sudjelovao na Lateranskome koncilu

⁵¹ (...) *essendo sforzato partissi da questa citta et andar alla patria sua.... et andar a domandar aiuto et sussidio dalla santita de N. S. (papa) per vivere (...)*. Cit. iz: Odoriko BADURINA, *Velika kamporska kronika* (dalje: VKK), Arhiv samostana sv. Eufemije na otoku Rabu, Liber II, str. 183.

⁵² Te godine, 8. listopada već je imenovan novi biskup, Zadrarin, Blaž Sidineo. Usp. J. NERALIĆ, *Schedario Garampi*, str. 146, upis 727. »Blasius Sidineus presbiter Jadrensis praeficitur in episcopum Arben. per cessionem Vincentii.« Farlati kao godinu Negusantijeva odreknuća od biskupske službe navodi 1569. Usp. D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 265.

⁵³ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 265; *Le chiese d'Italia dalla loro origine sino ai nostri giorni*, str. 834.

⁵⁴ E. GAMURRINI, *Istoria genealogica delle famiglie nobili Toscane et Vmbre*, str. 90–91.

⁵⁵ Vila je bila izgrađena oko crkve sv. Martina, te ju je biskup uredio i pretvorio u svojevrсни planetarij. Usp. L. de PASCALIS, »Sulle tracce del possibile ritratto di Adriano Castellesi e di alcuni suoi discendenti«, str. 9–10. Vidi: <http://rmachemisteriose.blogspot.com/p/la-villa-del-bali-saltara.html> (posljednje pristupljeno 25. travnja 2020.)

⁵⁶ E. GAMURRINI, *Istoria genealogica delle famiglie nobili Toscane et Vmbre*, str. 91.

⁵⁷ Vincentu Negusantiu rapskome biskupu vrlo vještom u hebrejskom, grčkom i latinskom, hrabrom branitelju katoličke vjere, preminulom u osamdesetšestoj godini 1573. Postavio je nećak Hadrijan, najboljemu i najzaslužnijemu stricu, u godini spasenja 1580. (prev. a.) Vidi: D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 266.

(dvije generalne skupštine 1515. i 1517.)⁵⁸ i na Tridentskome koncilu 1545; 1561. – 1562.⁵⁹ Na Tridentskome koncilu predstavljen je kao dekan biskupa (*decanus, decano de'Vescovi*) te je u toj ulozi predslavio svetu misu na otvorenju toga Koncila.⁶⁰

Vrativši se u Rapsku biskupiju, nakon zasjedanja Tridentskoga koncila 1563., biskup Negusanti javno je dao objaviti koncilske dekrete.⁶¹ Farlati donosi sažet presjek onih kanonskih odredaba koje se pretežno odnose na revitalizaciju katoličkoga morala za svećenički stalež. Treba napomenuti da je svaki biskup dekrete donesene na Tridentskome koncilu trebao predstaviti kleru i narodu i naložiti njihovo obdržavanje na području svoje dijeceze.⁶² Nakon Tridentskoga koncila u hrvatskim dijecezama sazivane su biskupske sinode, na kojima je, uz objavljivanje doktrinarnih zaključaka Koncila, posebna pažnja bila posvećena određenim disciplinskim mjerama, kako bi se što uspješnije uredio vjerski i liturgijski život, a za što je bilo potrebno ukloniti mnoge zloporabe do kojih je dolazilo u pojedinim biskupijama u razdoblju kasne renesanse.⁶³ Stoga su na tim sinodama za svaku biskupiju donošene sinodalne konstitucije koje su trebale unaprijediti i promicati bogoštovlje (božanski kult / liturgiju) i poboljšati moralni život i stegu klera i naroda, prilagođavajući pritom koncilske odluke konkretnim potrebama pojedine biskupije.⁶⁴ I u rapskome slučaju, prema zapisu Daniela Farlatija u petom svesku *Illyricum sacrum*, biskup Negusanti dao je, po uzoru na neke svoje suvremenike i prema *Dekretu o općoj reformi* donesenome na Tridentskome koncilu,⁶⁵ objaviti one kanonske odredbe koje se ponajprije

⁵⁸ Na svim sjednicama bijaše potpisan: *Reverendus Pater Vincentius Arbensis*. Vidi u: D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 264.

⁵⁹ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 265.

⁶⁰ Usp. E. GAMURRINI, *Istoria genealogica delle famiglie nobili Toscane et Vmbre*, vol. III, str. 87, 90; L. de PASCALIS, »Sulle tracce del possibile ritratto di Adriano Castellesi e di alcuni suoi discendenti«, str. 9.

⁶¹ Naime, Negusanti je 1564. primio dopis zadarskoga nadbiskupa Mucija Callinija u kojemu ga taj obvezuje da kleru i pastvi objavi vijesti s Koncila i proklamira papine bule s tridentskim odlukama. Dopis je pronađen u Protokolu pisarnice Rapske biskupije koji je 1938. sastavio don Anton Mrakovčić. Dokument od 6. listopada 1564. kojim mletačka vlada obvezuje objaviti zaključke Tridentskoga koncila i naređuje da se imaju poštivati i vršiti nalazi se u: KAR, Liber XVIII – *Processo del capitolo contro la Magnifica Comunità d'Arbe*, fol. 1–2.

⁶² Zaključke biskupskih sinoda objavio je Farlati u svom djelu *Illyricum sacrum*, prema redu kako u kojem svesku dolazi koja biskupija. O biskupskim sinodama i sinodalnim konstitucijama kroz povijest, a napose nakon Tridentinuma detaljno su pisali i Velimir BLAŽEVIĆ, *Crkveni partikularni sabori i dijecezanske sinode na području Hrvatske i drugih južnoslavenskih zemalja*, Zagreb, 2012.; Daniel PATAFTA – Slavko SLIŠKOVIĆ, »Dijecezanske sinode – primjer provođenja posttridentske obnove«, *Tridentska baština – katolička obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama*, Zrinka BLAŽEVIĆ – Lahorka PLEJIĆ POJE (ur.), Zagreb, 2016., str. 121–140; Zvezdan STRIKA, »Zadarska dijecezanska sinoda 1598. godine«, *Croatica christiana periodica*, god. 43, br. 83, Zagreb, 2019., str. 41–57; *Isti*, »Sinoda Zadarske crkve 1647. godine«, *Croatica christiana periodica* god. 29, br. 55, Zagreb, 2005., str. 43–60.

⁶³ D. PATAFTA – S. SLIŠKOVIĆ, »Dijecezanske sinode – primjer provođenja posttridentske obnove«, str. 139.

⁶⁴ O tome opširnije u: D. PATAFTA – S. SLIŠKOVIĆ, »Dijecezanske sinode – primjer provođenja posttridentske obnove«, str. 132. Čitav Zbornik radova sa znanstvenoga skupa pod nazivom *Tridentska baština – katolička obnova i konfesionalizacija u hrvatskim zemljama* tematski zokružuje znanstvene studije koje se bave pitanjima i problematikom posttridentske katoličke obnove na području Hrvatske i Bosne.

⁶⁵ Npr. zadarski nadbiskup Muzio Callini (1555. – 1566.) sazvao je dvije zadarske biskupske sinode 1564. i 1566. i trogirsku sinodu 1565., »kako bi učvrstio kršćansku i crkvenu stvar« (Farlati, *Illyricum sacrum*, 1775., sv. 5, str. 128), na kojima je donio niz odredaba vezanih uz disciplinu klera. Šibenski je biskup Jeronim Savorgniano (1557. – 1573.) isto učinio za Šibensku biskupiju na sinodi održanoj 1564. Navedene biskupske sinode, kao i one koje su uslijedile kasnije kroz drugu polovicu 16. st. i tijekom 17. stoljeća, primjerice u Zagrebu, Puli, Pićnu, Splitu, Hvaru, Dubrovniku itd., u svojim disciplinskim odredbama pozivale su se na

odnose na ponovnu uspostavu strožih pravila kleričkoga života i discipline u cilju provođenja posttridentske reforme i obnove vjerskoga života među klerom i pukom na području svoje dijeceze.⁶⁶ Pritom je, očigledno, primarni cilj ordinarija bio u što većoj mjeri obuzdati prekomjerno i nepotrebno druženje klerika i laika, odnosno zaustaviti sekularizaciju klera, koja je već bila obuhvatila dobar dio Boga posvećenih osoba. Treba istaknuti da su rapske kanonske odredbe, koje je Negusanti donio za Rapsku biskupiju, sadržajno vrlo slične onima donesenima, primjerice na zadarskoj nadbiskupskoj ili šibenskoj biskupskoj sinodi ili na nekim drugim, kasnije sazvanim dijecezanskim sinodama.⁶⁷ Međutim, u nekim se odredbama, ipak, ponešto razlikuju, ovisno o specifičnim okolnostima i načinu življenja rapskoga svećenstva, s čime je biskup Negusanti bio vrlo dobro upoznat. U zapisu iz Farlatijeva djela *Illyricum sacrum*, uočava se da je biskup Negusanti za svoju dijecezu donio 20 kanonskih dekreta koji se odnose na disciplinu i ćudoređe klera.⁶⁸ Prve četiri odredbe odnose se na higijenu klerika i odijevanje (liturgijsko ruho) te je istaknuto da se klerici moraju redovito šišati i brijati bradu, održavati tonzuru, imati urednu, jednostavnu i čistu odjeću, crne boje, a propisana je i točna dužina gornje i donje kleričke tunike. Isto tako, ne smiju ukrašavati svoje tijelo. Slijede dekreti vezani uz moralne norme i ponašanje svećenika u određenim životnim prilikama u kojima su mogli biti u doticaju s laicima (poslovanje, zabava, partnerski odnosi sa ženama i sl.) te se njima nastojalo ograničiti prekomjerno i nepotrebno druženje klerika i laika. Pritom se klericima strogo zabranjuje nošenje oružja, život u konkubinatu, odlazak na predstave, plesove, gozbe i zabave laika, gdje se u velikoj mjeri konzumira alkohol, zatim igranje igara na sreću (kocka), borbe s mačevima, odlazak u lov i držanje lovačkih pasa te u konačnici bavljenje svjetovnim poslovima (primjerice trgovačkom ili medicinskom djelatnošću) s jasnom nakanom sprječavanja sekularizacije klera. Navedene smjernice biskup Negusanti donio je s tendencijom da se s jedne strane održi dostojanstvo svećeničkog staleža, a s druge strane da ih se u dokoličarenju distancira od laika. Treba izdvojiti i specifičnost dviju rapskih kanonskih odredaba prema kojima klericima nije dozvoljeno braniti parnicu pred svjetovnim sucima niti obavljati službe advokata ili prokuratora, osim u pobožnim slučajevima i s dozvolom biskupa, a nisu se smjeli baviti medicinskom djelatnošću ni izvršavati bilježničku službu u svjetovnim stvarima.⁶⁹ Navedena odredba bila je na neki način u kontradiktornosti s činjenicom da su u praksi, nerijetko, službu notara, uz javne bilježnike svjetovnjake (laike), obavljali upravo svećenici, uglavnom članovi rapskoga kaptola. Poznato je i da je kaptol

Dekret o općoj reformi, raspoređen u 21 poglavlje, donesen na Tridentskome koncilu, a koji je postao temelj obnove discipline u Crkvi. O tome vidi u: D. PATAFTA – S. SLIŠKOVIĆ, »Dijecezanske sinode – primjer provođenja posttridentske obnove«, str. 130–131; *Decretum de reformatione*, URL: <http://www.internetsv.info/Archive/CTridentinum.pdf> (posljednje pristupljeno 23. travnja 2020.)

⁶⁶ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 265–266. Farlatijeve podatke u svojoj kampsorskoj kronici prenosi i fra Badurina. Usp. O. BADURINA, VKK, Liber II, str. 182–183.

⁶⁷ O doktrinarnim i disciplinskim dekretima donijetim na pojedinim dijecezanskim sinodama održanima od Zagreba, Pule i Pićna, preko Senja, Šibenika, Zadra, Trogira, Splita, Hvara do Dubrovnika te na istoku sve do Bapske u Srijemu više vidi u: Velimir BLAŽEVIĆ, *Crkveni partikularni sabori i dijecezanske sinode na području Hrvatske i drugih južnoslavenskih zemalja*; D. PATAFTA – S. SLIŠKOVIĆ, »Dijecezanske sinode – primjer provođenja posttridentske obnove«, str. 121–140.

⁶⁸ D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 265–266.

⁶⁹ *Isto*, str. 265. Vidi Prilog 2, Odredba 10 i 11.

imao ulogu vjerodostojnoga mjesta (*locus credibilis*).⁷⁰ Iz navedenoga se može iščitati da je biskup klericima trebao dati izričitu dozvolu za obavljanje advokatske službe pred svjetovnim sucima ili pak za službu prokuratora ili javnoga bilježnika, očito ih želeći na taj način staviti pod svoju kontrolu, ali u nekoj mjeri i odvojiti ih od tzv. svjetovnih poslova, odnosno više ih usmjeriti na pastoralno-duhovnu djelatnost. Također, zbog činjenice da su mnogi kanonici rapskoga kaptola izvršavali službu javnih notara, čini se da je biskup Negusanti tu odredbu donio s nakanom, ne da kanonicima notarima u potpunosti zabrani rad u notarskim poslovima, jer to iz praktičnih razloga i nije bilo moguće, već da ih potakne da se u prvom redu orijentiraju na obavljanje svoje službe u skladu s kršćansko-moralnim normama i prema svojoj savjesti te da se ne upleću u svjetovne parnice, odnosno da odbiju sudjelovati u onim pravnim poslovima koji bi se mogli kositi s kršćanskim načelima. To se ponajprije moglo odnositi, primjerice, na pravno sudjelovanje u rastavi braka, koja po nauku Crkve nije dopuštena, zatim na različite prijekove i malverzacije u poslovanju, odnosno prilikom sklapanja poslovnih ugovora i sl.

Posljednje kanonske odredbe koje prenosi Farlati odnose se na unutarnji duhovni život kleričkoga staleža pa se tako svećenicima nalaže da revno i svakodnevno mole i čitaju duhovnu i moralno-poučnu literaturu, a napose Stari zavjet i Novi zavjet te se redovito, jednom mjesečno pričešćuju i žive svetim i neokaljanim kršćanskim životom. Iz navedenoga je razvidno da je biskup slijedio doktrinarni nauk i disciplinske mjere postavljene na Tridentskome koncilu te je odmah po održavanju Koncila javno djelovao u duhu posttridentske obnove Crkve »in capite et in membris«.

2. Provođenje disciplinskih kanona na terenu

Prema navodima iz literature i izvora, stanje među svećenstvom u Rapskoj biskupiji u prvoj polovici 16. stoljeća bilo je prilično zabrinjavajuće. Poznati su primjeri svećenika koji su živjeli u konkubinatu, nosili duge noževe često sudjelujući u tučnjavama s oružjem te bi ostajali vani i nakon trećega zvona, međusobno su se vrijeđali, što nije bilo u skladu s očekivanim moralnim normama i bilo je suprotno očekivanoj disciplini svećenika, a pojedini pripadnici rapske Crkve pokazivali su renesansne tendencije prema sekularizmu.⁷¹ Poznato je da je biskup Negusanti i prije održavanja Tridentskoga koncila pokušao uspostaviti disciplinu među svojom svećeničkom pastvom, pa je tako izricao sankcije onima koji nisu živjeli u skladu s kršćansko-moralnim normama koje se odnose na klerički stalež. Tako je, primjerice, suspendirao don Bernardina Dohu, koji je istukao svoju sestru Eufemiju i Antu Stuparića iz nepoznatoga razloga.⁷² Kaznio je i svećenika Ivana Fabijanića, koji je bio nasilan prema sluškinji obitelji de Zaro.⁷³ Već je 1539. godine biskup prognao iz komune đakona Ivana Kolića, koji je nekim Rabljanima pokrao vunu,⁷⁴ a drugoga đakona Jakova

⁷⁰ O tome više: Ante GULIN, *Hrvatski srednjovjekovni kaptoli Loca credibilia Dalmacije, Hrvatskog primorja, Kvarnerskih otoka i Istre*, Zagreb, 2008., str. 329–335.

⁷¹ I. PEDERIN, *Rab u osvjet humanizma i renesanse*, str. 31–34.

⁷² ARB, Acta episcopi Vincentii Necusantii, sv. I, fol. 485–487, 8. I. 1537.

⁷³ *Isto*, fol. 401–404, 3. V. 1542.

⁷⁴ *Isto*, fol. 562–565, 23. XII. 1539.

kaznio je jer, nakon učestalih opominjanja, još uvijek nije htio otpustiti svoju konkubinu.⁷⁵ Također, uslijedila je i kazna don Petru Slavkoviću, kapelanu u samostanu sv. Petra u Suptarskoj Dragi, jer je u neredu držao sveto ulje i neredovito je obavljao svoje dužnosti.⁷⁶ Iz navedenoga se može zaključiti da je biskup Negusanti nastojao raditi na poboljšanju kleričkoga ćudoređa, prvo deklarativno, kroz objavu disciplinskih smjernica za svoju dijecezu, a onda i praktično, preko svojih biskupskih vikara djelovati u skladu s tridentskim smjernicama i uvesti red i disciplinu među svećenstvo. Stoga je razvidno da je bio revni provoditelj tridentskih dekreta na terenu.

3. Oporuka biskupa Vincenta Negusantija

Biskup Negusanti dao je sastaviti svoju posljednju volju 17. siječnja 1568., u dobi od 80 godina. Oporuka biskupa Vincenta Negusantia nalazi se pohranjena u Državnome arhivu u Zadru, u sklopu fonda *Spisi rapskih bilježnika* (u spisima bilježnika Pavla Antuna Badoara (*Paulus Antonius Badoaro*; *Paol'antonio Badoaro*)).⁷⁷ Napisana je latinskim jezikom. Oporučitelj je dao sastaviti svoju posljednju volju u biskupskoj palači, preciznije u spavaćoj sobi, u nazočnosti notara Badoara, mansionara katedralne crkve i biskupskoga kancelara, zatim komunalnoga egzaminatora, odnosno izvršitelja oporuke Jeronima Cernote (*Hieronimo Cernotta*) te sedmorice svjedoka: arhiprezbitera Mateja Spalatina (*Matheo de Spalatinis*), rapskih kanonika Dominika Veselinića (*Dominico Vesselinich*), Kolana Marinelisa (*Collano de Marinelis*), Jeronima Mirkovića (*Hieronimo Mircouich*), Frane Bućine (*Francischo Buchina*) te mansionara Kristofora Matarela (*Christophoro Mattarello*) i Ivana Fabijanića (*Ioanne Fabiance*).⁷⁸

Uvodni dio testamenta sadrži u onodobnim oporukama uobičajene izričaje kojima se ističe potreba za pisanjem posljednje volje zbog straha od iznenadne smrti. Zatim se ističe oporučiteljeva želja da slobodno razdjeli i oporuči sva svoja dobra, kako očinska tako i ona stečena po službi, prema zakonima komune, za spas svoje duše. Oporučitelj najprije opoziva sve dosad načinjene oporuke i kodicile te nabraja sva svoja patrimonijalna dobra kao i ona kojima je upravljao kao crkveni velikodostojnik. Nadalje govori da je prilikom podjele patrimonijalnih i drugih dobara između njega i brata mu Petra Negusantija on sam naslijedio dio kuće koja se nalazi u blizini velikoga trga u gradu Fanu. U sklopu toga dijela kuće je i prostrano dvorište i golubinjak te štala i manja prostorija koja je bila dodana nad štalom.⁷⁹ U oporuci stoji da je nekoć sam oporučitelj tu staju dao razrušiti i ponovno sagraditi u dvorištu zajedno s tom manjom prostorijom iznad staje, kako je to naznačeno u dokumentu o razdiobi patrimonijalnih dobara kod bilježnika *ser* Frane iz Ankone, građa-

⁷⁵ *Isto*, fol. 8, 2. IV. 1539.

⁷⁶ *Isto*, fol. 536–540, 8. VII. 1539. O pokušaju uspostave discipline među svećenstvom usp. Tea PERINČIĆ, *Rapska biskupija u vizitaciji Agustina Valiera 1579. godine*, magistarski rad obranjen na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2004., str. 50–51; Tea MAYHEW, »Rapska komuna u vizitaciji Agostina Valiera 1579. godine«, *Rapski zbornik*, sv. 2, Rab, 2012., str. 124.

⁷⁷ HR DAZD, 28, RB; PAB, k. 14, sv. II, fol. 53–61.

⁷⁸ Zanimljivo je da se Ivan Fabijanić spominje ranije kao jedan od kažnjenih svećenika od strane biskupa čijoj je oporuci svjedok.

⁷⁹ HR DAZD, 28, RB; PAB, k. 14, sv. II, fol. 53.

nina Fana. Nadalje se navodi da je biskupu pripao i zemljišni posjed (maslinik, vinograd i oranica), koji se nalazi na lokalitetu zvanom *Pezzale* smještenom kraj saltarije⁸⁰ fanonske utvrde (*apud saltariam castrum Fanense*), a koji je bio prodan izvjesnom Leliu Tavarelu, građaninu Fana. Nakon te prodaje polovica oranice smještene u fanskoj ravnici pripala je biskupu Vincentu, a nju je također prodao gospodinu doktoru Antoniju Nigusantiju, svome bratiću, te mu je od prodaje polja i imanja isplaćen novac.⁸¹ Negusanti u oporuci ističe da je obavljao više crkvenih dužnosti pa je tako svojedobno bio tajnik kardinala Silvija iz Cortone,⁸² zatim vikar i sufragan biskupije Vincenze, Verone, Tridenta i Brescie (*Brixie*) te mu je za mnoge službe koje je u crkvenoj karijeri obnašao isplaćena i novčana naknada od osamdeset zlatnih škuda, a taj mu je novac na Tridentskome koncilu uručio Herkul Gonzaga,⁸³ mantovski kardinal.⁸⁴ Biskup Negusanti kupio je i uredio očinsku kuću koja se nalazi na području komune Fano, proširio je vrt te je kupio veliko polje na području zvanom Marotte i ponovno je otkupio veliki vinograd, koji je njegov pokojni brat Petar prodao fanskome patriciju Pavlu Martinoteo. Zatim je dao obraditi tri velika i korisna polja, jedno se nalazilo kraj sela Cucurani, drugo u fanskoj ravnici i naziva se *Buscha tonda*, treće na mjestu Cereti, i krčevinu koja je bila nasuprot već spomenute saltarije fanske utvrde. Također je kupio i veliki zemljišni posjed koji se sastojao od maslinika, vinograda i oranica te šume, zelenila i stabala svakojakih vrsta. Zatim se u testamentu ističe kako

⁸⁰ Pojam *saltaria* označavao bi ured službenika koji je vodio brigu o poljima i vinogradima nekog kraja. Lat. *saltaria*, ae, f. (Officium custodis camporum et vinearum), služba poljara i pudara. Vidi u: Marko KOSTRENCIĆ, *Lexicon latinatis medii aevi iugoslaviae*, sv. 2 (L-Z), Zagreb, 1978., str. 1031; Jozo MAREVIĆ, *Latinsko hrvatski enciklopedijski rječnik = Lexicon latino croaticum encyclopaedicum*, vol. 2, Zagreb, 2000., str. 2808.

⁸¹ HR DAZD, 28, RB; PAB, k. 14, sv. II, fol. 54.

⁸² Riječ je o kardinalu Silviju Passerinu (*Sylvio Filippo Passerino*) iz Cortone (1469. – 1529.). Rođen je u Cortoni kao treće od sedmero djece oca Rosada Passerinija i majke Margerite del Braca. Odgajan je i obrazovan na dvoru Lorenza Medicija u Firenci, gdje je postao blizak prijatelj s Lorenzovim sinom Ivanom, budućim papom Lavom X. Postigao je doktorat iz obaju prava. Kardinalom ga je proglasio papa Lav X. 1517. godine. Biskupom Cortone imenovan je 1521. te je na toj stolici bio do svoje smrti. Bio je legat u Umbriji te administrativni upravitelj biskupije: u Barceloni (1525. – 1529.) i Asizu (1526. – 1529.). Nakon opadanja moći obitelji Medici u Firenci, biskup Passerini morao je napustiti i grad Cortonu. Tijekom svoga episkopata sakupio je 54 crkvena beneficija, a bio je i veliki renesansni patron, izgradio tri vile: u Bettolleu, Petrigradu i Piazanu, te je bio pokrovitelj mnogih talijanskih umjetnika, Jurja Vasaria iz Arreza, Andrije *del Sarto* i Raffaellina *del Garbo*. Sahranjen je u rimskoj bazilici sv. Lovre (San Lorenzo in Lucina) URL: <http://webdept.fiu.edu/~mirandas/bios1517-ii.htm#Passerini>; [http://www.treccani.it/enciclopedia/silvio-passerini_\(Dizionario-Biografico\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/silvio-passerini_(Dizionario-Biografico)/) (posljednje pristupljeno 14. siječnja 2020.).

⁸³ Kardinal Herkul Gonzaga (*Ercole Gonzaga*, 1505. – 1563.), jedna od vrlo istaknutih crkvenih osoba u povijesti Italije i Katoličke crkve 16. stoljeća, rođen je 22. studenoga 1505. u Mantovi kao drugo dijete Franje II. Gonzaga i Izabele d'Este. Biskupom Mantove imenovan je 1521., a 1527. promaknut je na kardinalsku čast. Završio je studij u Bologni, gdje je stekao vrsnu humanističku naobrazbu pod utjecajem Petra Pomponazzija te je u historiografiji označen kao tipičan mantovski humanist. Bio je kolekcionar knjiga te je svojim nasljednicima ostavio 1500 svezaka knjiga od antičke literature, patrističke teologije, skolastike, humanističkih izdanja djela antičkih autora pa sve do protestantskih naslova. Bio je diplomat uime svoje obitelji na rimskome dvoru. Od 1537. do 1561. rezidirao je u Mantovi te je proveo reformu svoje biskupije, s posebnim naglaskom na reformu samostana, bratovština i naobrazbu klera. Bio je vodeći član kardinalskoga kolegija, a vrhunac karijere doživio je 1561. predsjedajući kao legat pape Pija IV. Tridentskim koncilom sve do svoje smrti 1563. URL: http://www.treccani.it/enciclopedia/ercole-gonzaga/?sa=X&ved=2ahUKewi_zvLSmYPnAhXBDuwKHVvgCp4QFjABegQIBBAB (posljednje pristupljeno 14. siječnja 2020.); Paul V. MURPHY, »Between *Spirituali* and *Intransigenti*: Cardinal Ercole Gonzaga and Patrician Reform in Sixteenth-century Italy«, *The Catholic Historical Review*, god. 88, br. 3, Michigan, 2002., str. 446–469.

⁸⁴ HR DAZD, 28, RB; PAB, k. 14, sv. II, fol. 54.

je uz kuću, kako za sebe tako i za seljaka, oporučitelj dao izgraditi i načiniti golubinjak, ognjište i štalu, iskopati bunar te je u navedeno uložio mnogo novca. Nadalje, oporučitelj naglašava da nije imao niti ima ikakvih crkvenih beneficija, osim Rapske biskupije i opatije sv. Nikole na otoku Visu, a te dvije crkve imaju dohodak, no boraveći izvan komune nikad od njih nije mogao živjeti te je većinu toga stekao uzdržavajući se marljivošću svoga nauka jer je bio doktor, iz čega je i povećao patrimonij. Nakon tih uvodnih objašnjenja oporučitelj ističe želju za sastavljanjem svoje posljednje volje.⁸⁵

Sama oporuka započinje formulom preporuke duše (*commendatio animae*), gdje testator preporuča svoju dušu u ruke Božje i svoga Spasitelja Gospodina Isusa Krista, očitujući čitavim srcem katoličku vjeru.⁸⁶ Očito je takav izričaj ispovijedanja vjere bio u skladu s posttridentskim nastojanjem isticanja katoličkoga identiteta kako bi se jasno naznačila razlika između katolika i protestanata.

Sljedeća odredba odnosi se na mjesto biskupova posljednjega počivališta, a to je, prema njegovoj želji, katedralna crkva u Rabu, iza glavnoga oltara, glavom položenom prema sjeverozapadu, a nogama prema moru (jugoistoku).⁸⁷ Biskupovi posmrtni ostatci trebali bi biti sahranjeni u drveni lijes prikladne dužine i širine, a biskup je izrazio želju da sva odjeća i biskupski pribor (košulja, cipele, dvostruki ogrtač, halje, haljine dogležnice, roketa,⁸⁸ štola,⁸⁹ pluvijal⁹⁰ bijele boje, mitra⁹¹ od damasta bijele boje, pastoralni štap drveni ili željezni, svilene rukavice) budu uklonjeni s njegova mrtva tijela i posloženi u drveni lijes koji bi trebao biti položen u grobnicu iznad koje određuje objesiti svoju biskupsku kapu. Za

⁸⁵ HR DAZD, 28, RB, PAB, k. 14, sv. II, fol. 54–55.

⁸⁶ *Isto*, fol. 55.

⁸⁷ Opće je poznato da su se u srednjovjekovnome i ranonovovjekovnome razdoblju pokojnici sahranjivali u ispruženom položaju na leđa, glavom okrenutom na zapad, a nogama prema istoku, s namjerom da pokojnikov pogled uvijek bude usmjeren prema istoku, odnosno simbolički gledano prema izlazećem Suncu, što je ujedno bila i personifikacija uskrsloga Krista. Usp. Christopher DANIELL, *Death and Burial in Medieval England 1066–1550*, Routledge – London – New York, 2005., str. 147–148; Sarah TARLOW, *Ritual, Belief and the Dead in Early Modern Britain and Ireland*, New York, 2011., str. 105–106; Valeria MEDIĆ, *Grobilja razvijenog i kasnog srednjeg vijeka u sjevernoj Dalmaciji*, diplomski rad obranjen na Sveučilištu u Zadru, Zadar, 2017., str. 117–118. Dakle, biskupov pokop sukladan je pravilima, naime noge bi mu bile u središtu apside iza oltara, dok mu glava ide ravno na glavni portal crkve, dakle smjer koji na Rabu doživljaju kao istok-zapad i kako u stvarnosti vide izlazak Sunca i kako su stoga orijentirane crkve.

⁸⁸ Roketa je vrsta svećeničkoga ruha koja označava dostojanstvo, a riječ je o svojevrsnoj košulji do ispod koljena načinjenoj od finog bijelog tankog platna, posebno namijenjenoj biskupima, kanonicima ili kardinalima. Vidi u: Herbert NORRIS, *Church Vestments, their origin and development*, New York, 1950., str. 172.

⁸⁹ Štola je šira vrpca izrađena od fine tkanine koja se stavlja oko vrata i namijenjena je osobama povezanim s molitvom i propovijedanjem, odnosno zaređenim crkvenim službenicima. U početku se nazivala orarij (*orarium*), a poslije 12. st. prevladao je termin *stola*. Prezbiteri i biskupi nosili su štolu ispod misnice, tako da je s prednje strane padala paralelno niz prsa. Treći koncil u Bragi (675.) odredio je da prezbiteri na prsima preklape štolu u obliku Andrijiina križa, a biskupi nisu ukrštali štolu, vjerojatno zato jer su već na prsima nosili prsni križ – pektoral. O tome u: Ivan ŠAŠKO, *Liturgijski simbolički govor*, Zagreb, 2005., str. 469–472; H. NORRIS, *Church Vestments, their origin and development*, str. 88–91.

⁹⁰ Pluvijal je dugački plašt sa stiliziranom kukuljicom koji seže dolje, a zakopčava se ukrašenom kopčom na prsima. Vidi: I. ŠAŠKO, *Liturgijski simbolički govor*, str. 479.

⁹¹ Mitra je liturgijsko pokrivalo za glavu i pripada tzv. manjim pontifikalnim insignijama. Polovicom 12. st. mitre su vrlo niske (oko 20 cm), a nakon 14. st. veličina i oblik se mijenja. Suzuje se donji dio, a izdužuju se prednja i stražnja šiljata ploča, tako da im je dužina u 16. i 17. st. iznosila i više od pola metra. Usp. I. ŠAŠKO, *Liturgijski simbolički govor*, str. 485–486; O razvoju mitre od devetog do 13. st. vidi: H. NORRIS, *Church Vestments, their origin and development*, str. 95–107.

troškove svećanih pogrebnih obreda kao i za izradu lijesa oporučitelj je ostavio 40 zlatnih škuda.⁹² Rapskome katedralnom kaptolu za slavljenje bogoslužja za mrtve namijenio je jednu zlatnu škudu, a isto toliko i svećeniku ili kanoniku koji će pjevati mise. Izvršitelji oporuke trebaju, po vlastitu nahođenju, dati milodar đakonu ili subđakonu i petorici onih koji će kraj pokojnikova tijela govoriti oficije za pokojne. Nadalje, biskupova je želja da na njegovu ispraćaju budu prisutni svi svećenici (uključujući kanonike rapskoga kaptola), zatim franjevci (samostana sv. Ivana u gradu, sv. Frane na Komrčaru i sv. Eufemije u Kamporu) te članovi svih komunalnih bratovština, a svim samostanima, kako ženskim tako i muškim te bratovštinama; biskup je u vidu milodara namijenio svijeće, vosak i po jedan dukat za svaki subjekt. Također je odredio da svi svećenici i fratri u katedralnoj crkvi kroz tri dana u kontinuitetu slave (govore) mise za pokojnikovu dušu.⁹³ Taj moment, zapisan u biskupovoj posljednjoj volji, ukazuje na činjenicu da je u skladu s mentalitetom onoga vremena oblikovanoga u kršćanskome poimanju smrti i vjeri u zagrobni život za svakoga oporučitelja, pa tako i u ovom slučaju za rapskoga biskupa koji je bio na vrhu društvene ljestvice, bilo neizmjerljivo važno da se na njegovu ispraćaju okupi čitava »civitas sacra« te da cijela zajednica sudjeluje u pogrebnim obredima kako bi se molitvama i misama svih okupljenih pojedinaca, odnosno čitave zajednice, pokojnikovoj duši olakšao prijelaz u vječni život, odnosno izbjegavanje boravka u čistilištu.

Zanimljivo je izdvojiti još jedan važan kršćansko-socijalni aspekt u biskupovoj oporuci. Naime, biskup je istaknuo da se za pogrebne obrede treba kupiti 100 voštanica i toliko libri voska koliko je potrebno, a ukoliko bi ostalo novca od onih 40 škuda namijenjenih pokriću troškova pogreba, preostali novčani iznos treba se razdijeliti rapskim *Kristovim siromasima* i to »za ljubav Božju i dušu oporučitelja«⁹⁴. Malo niže u testamentu stoji također odredba o darivanju milostinje siromašnima,⁹⁵ koji se u kasnosrednjovjekovnim oporukama redovito nazivaju *pauperes* ili *pauperes Christi*. Takva darivanja u korist najsiromašnijega društvenog sloja koji se nalazio na društvenoj margini nisu bila neuobičajena,⁹⁶ tim više što je kasnosrednjovjekovno, ali i ranonovovjekovno društvo, u okviru ideje tzv. *socijalnoga kršćanstva*, koja je u kontinuitetu egzistirala od 13. pa sve do kraja 16. stoljeća, uvijek vodilo brigu o ljudima na margini društva jer da je takva praksa proizlazila

⁹² Škuda (lat. *scutatus*, tal. *scudo*) je talijanska novčana jedinica koja se pojavljuje u 14. st., a kuje se u zlatu i srebru. Zlatna mletačka škuda kuje se od 1535. za vrijeme dužda Andrije Gritti, a vrijednost joj iznosi 6 libara i 10 solida. Srebrna je 1598. godine vrijedila 6 libara i 4 solida, dakle, jedna zlatna škuda u razdoblju druge polovice 16. st. vrijedila je otprilike jedan dukat. Vidi: Giuseppe BOERIO, *Dizionario del dialetto veneziano*, str. 637. U našim priobalnim krajevima od 1528. godine koristila se mletačka škuda u zlatu ili srebru. Zlatna škuda kovala se do konca 16. stoljeća, a srebrna je bila uobičajena moneta u našim krajevima. U Rijeci je primjerice, zlatna škuda u opticaju već 1545. po tečaju od 6 libara i 18 solida, dok joj je nekoliko godina kasnije tečaj iznosio 7 libara. Zlatko HERKOV, *Grada za financijsko pravni rječnik feudalne epohe Hrvatske*, sv. 2, Zagreb, 1956., str. 445–446.

⁹³ HR DAZD, 28, RB, PAB, k. 14, sv. II, fol. 56.

⁹⁴ *Isto*, fol. 57.

⁹⁵ *Isto*, fol. 58.

⁹⁶ O izražavanju milosrđa prema siromasima u srednjem vijeku vidi: Michel MOLLAT, *The Poor in the Middle Ages*, New Haven – London, 1986., str. 259–267; Tomislav RAUKAR, »Cives, habitatores, forenses u srednjovjekovnim dalmatinskim gradovima«, *Historijski zbornik*, br. 29–30, Zagreb, 1976.–1977., str. 139–149; Z. LADIĆ, »O nekim oblicima brige za siromašne i marginalne pojedince i grupe u dalmatinskim komunama u kasnom srednjem vijeku«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti HAZU*, god. 20, Zagreb, 2003., str. 1–27.

iz evanđeoskoga nauka, a bila je promovirana naročito preko predstavnika franjevačkog i dominikanskog reda.⁹⁷

Očito je i taj visoki crkveni velikodostojnik imao razvijen solidaran osjećaj za potrebite, odnosno u ovom slučaju siromašne, te je strateškim darivanjem novčanoga legata namijenjenog *pauperibus Christi ciuitatis Arbensi amore Dei et pro anima sua* želio olakšati svojoj duši prelazak u vječni život.

Nadalje, u skladu s ustaljenim i društveno općeprihvaćenim srednjovjekovnim i ranonovovjekovnim oporučnim izričajem prema kojemu je vraćanje novčanog ili drugog duga bilo obvezatno, biskup ostavlja 25 zlatnih škuda koji se imaju raspodijeliti članovima njegove rodbine i njegovoj kućanskoj posluži za isplatu plaće, a sve u cilju kako bi oni molili Boga za njega. Dakle, i ovdje je istaknut socijalno-religiozni moment prisutan u ksnosrednjovjekovnim i ranonovovjekovnim oporukama diljem istočno-jadranske obale,⁹⁸ gdje u cilju lakšega postizanja raja za svoju dušu, oporučitelj želi riješiti dugove i biti pravedan u isplati plaće svojoj posluži. Treba dodati da je u njegovoj oporuci vrlo razvidna strategija distribucije legata velikome broju pojedinaca i ustanova zbog želje oporučitelja da u trenutku njegova pokopa i poslije smrti što veći broj komunalnih stanovnika iz svih društvenih slojeva sudjeluje u činu spasa oporučiteljeve duše.

U sljedećemu dijelu testamenta oporučitelj je »za ljubav Božju i svoju dušu« namijenio nećaku Frani po bratu, koji je bio i opat sv. Nikole na otoku Visu, sva svoja patrimonijalna dobra koja se nalaze na teritoriju talijanske komune Fano: čitavu kuću s vrtom i štalom, trijemovima, velikim dvorištem, golubinjakom, vinarijom (konobom), kuhinjom, i ostalim stambenim prostorijama i prostorom uokolo kuće, kao i posjede koji se nalaze na teritoriju Fana, imanje Chuissurę, imanje na području brda sv. Martina kraj saltarije (*montis sancti Martini apud saltariam*), nekoliko zemljišnih čestica (polja) na lokalitetima Marotte, Cucurani, Buscha tonda i Čereti pod uvjetom da se kuća s vrtom i štalom i drugim pripadnostima kao i navedena imanja i polja ne smiju prodati, zamijeniti, dodijeliti u miraz ili dati u zalog niti otuđiti, već čitavo nasljedstvo treba ostati nepodijeljeno, netaknuto, sigurno i trajno sačuvano nasljedniku za buduće vrijeme. Nadalje, oporučitelj je odredio da njegov prvi nasljednik Frane nikako ne smije navedena imanja i polja vratiti natrag niti podijeliti

⁹⁷ O ideji tzv. *socijalnog i laičkog kršćanstva* u hrvatskoj je historiografiji tek odnedavno pisano. Tom problematikom u hrvatskoj historiografiji najviše se bavio Zoran Ladić. O tome vidi: Z. LADIĆ, *Last will: Passport to Heaven. Urban last wills from late medieval Dalmatia*, Zagreb, 2012., str. 92, 349; Z. LADIĆ, »Religioznost kao pokretač društvenih i intimnih promjena u srednjem vijeku – primjer dominacije »socijalnog i laičkog kršćanstva« u urbanim društvima istočnojadranske obale«, *Religio, fides, superstitiones ... O vjerovanju i pobožnosti na jadranskom prostoru*, Marija MOGOROVIĆ-CRLJENKO – Elena ULJANČIĆ-VEKIĆ (ur.), Poreč, 2017., str. 78–109; Meri KUNČIĆ, »Dalmatinski patricijat i socijalno kršćanstvo. O srednjovjekovnim rapskim hospitalima s posebnim osvrtom na hospital Tijela Kristova i njegova utemeljitelja Petra de Zaro«, *Croatica christiana periodica*, god. 40, br. 77, Zagreb, 2016., str. 25–76.

⁹⁸ Jedan od najljepših primjera koji ilustrira prožimanje svih društvenih slojeva naših komunata tom novom pobožnošću nalazimo kod trogirskoga biskupa Nikole Kažotića, koji u svojoj oporuci od 20. listopada 1370. vrlo izdašno daruje svoje sluge i služavke, kako nadahnut »socijalnim« kršćanstvom, tako i zbog činjenice što je osobno blizak s njima. O bliskoj povezanosti biskupa Kažotića sa svojim slugama (*famuli*) Klapcem, Prvišom te služavkama (*serve*) Ružom i Stojom, kojima oporučno daruje brojne i raznovrsne legate vidi više: Z. LADIĆ, »Prilog životopisu trogirskog biskupa Nikole Kažotića (1362. – 1371.)«, *Croatica christiana periodica*, god. 24, br. 45, Zagreb, 2000., str. 13, 16–20; Ivo BABIĆ, »Trogirski biskup Nikola Casotti (+1371.) i njegovo doba«, *Starohrvatska prosvjeta*, br. 37, Split, 2010., str. 227–228.

sa svojom braćom, niti njima ili jednomu od njih darivati urod (plodove). U suprotnome biskup ostavlja sebi rečena dobra kako bi nad njima postavio upravitelja te određuje da se urod, odnosno plodovi s imanja, u vidu milostinje trebaju davati siromasima za oprost grijeha samoga oporučitelja. Dakle, i ovdje je naglašen već uobičajen oporučni čimbenik karitativnoga darivanja u korist siromaha *pro remissione peccatorum eiusdem testatoris*.

Zanimljiva je još jedna oporučna odredba koja se tiče samoga mjesta ukopa po želji biskupa Negusantija, gdje je on obvezao svoga nasljednika, nećaka Franu da, ukoliko to ne učini on sam (biskup) prije smrti, onda godinu dana nakon biskupove smrti sam Frane treba dati podići mramornu grobnicu sa stražnje strane glavnoga oltara katedralne crkve, ondje gdje bude pokopano biskupovo tijelo i gdje je nekoć bila stara stolica rapskih biskupa,⁹⁹ te mora dati izgraditi oltar koji bi trebao biti ukrašen slikom s motivom Blažene Djevice Marije, sv. Kristofora i sv. Vinka ispovjednika.¹⁰⁰ Očigledno je biskup Negusanti za svoga života častio navedene svetce i smatrao ih svojim nebeskim protektorima: Djevicu Mariju kao univerzalnu zaštitnicu kršćana, sv. Kristofora kao zaštitnika rapske biskupije i komune, ali i zaštitnika njegove obitelji Negusanti, te svoga osobnog zaštitnika sv. Vinka ispovjednika, čije je ime i sam nosio. Ujedno je odredio da se na tom novopodignutom oltaru trebaju služiti tri mise tjedno (ponedjeljkom, srijedom i petkom) za dušu oporučitelja, isto tako i jednom godišnje na dan biskupova preminuća (misa zadušnica), koju bi trebali pjevati svećenici rapskoga kaptola, a u tu svrhu oporučitelj ostavlja jedan dukat te preporučuje svome nasljedniku i budućim nasljednicima za sva vremena da tri puta tjedno mole psalme i ostale prikladne molitve za njegovu dušu.

Navedenom željom za pokopom u katedralnoj crkvi biskup je zapravo nastavio uobičajenu tradiciju u istočnojadranskim komunama koja seže, barem prema podacima iz oporuka, već u 13. stoljeće, gdje su osobe visoke crkvene i svjetovne hijerarhije bile često i to na svoj zahtjev pokopane podno oltara svetaca koje su častili. Nerijetko je bila riječ o grobnicama u kojima su već pokopani otac, majka ili supruga oporučitelja. Oporuke i ugovori o izgradnji oltara pokazuju da je doista velik broj svjetovnih i duhovnih članova komunalne elite i u vrijeme ranoga novog vijeka izražavao onu težnju koju nalazimo u kontinuitetu već od ranoga srednjeg vijeka, a to je želja oporučitelja da budu pokopani *infra ecclesiam*, bilo tako što su sami dali izgraditi neki oltar ili jer su naručili izradu slike posvećene svecu predstavljenom na oltaru. Odgovor na pitanje zašto je postojala ta snažno ukorijenjena tendencija pripadnika najviših komunalnih društvenih slojeva da budu pokopani unutar crkve, a osobito u katedralnoj crkvi,¹⁰¹ bila je u jednostavnoj činjenici

⁹⁹ Iz biografije biskupa Negusantija doznaje se da on na kraju nije pokopan u rapskoj katedrali, kako stoji u njegovoj oporuci, već je sahranjen u katedralnoj crkvi sv. Patrinijana, u obiteljskoj kapeli sv. Kristofora u rodnome mjestu Fanu. O tome u: D. Farlati, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 266.

¹⁰⁰ HR DAZD, 28, RB, PAB, k. 14, sv. II, fol. 58.

¹⁰¹ Kvantitativna analiza rapskih oporuka u razdoblju 1550. – 1600. pokazuje da je najviše oporučitelja (ponajprije pripadnika patricijata, svećenstva i bogatoga građanstva) rapske komune u tom razdoblju navelo da želi biti pokopano u katedrali, njih 19,16% od ukupnoga broja oporučitelja (381). Potom, prema izboru mjesta ukopa slijedi franjevačka crkva sv. Ivana evanđelista u gradu, gdje se željelo pokopati 17,32% oporučitelja od ukupnoga broja. Zatim se u rapskim oporukama navodi crkva sv. Andrije u kojoj je željelo biti sahranjeno 7,09% od svih rapskih oporučitelja. Vidi: Z. NOVAK, *Pobožnost stanovništva rapske komune u drugoj polovici XVI. stoljeća*, doktorska distertacija obranjena na Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2018., str. 376–377.

da je riječ o najčišćem kršćanskom prostoru gdje se Božja prisutnost najsnažnije osjeća, a čemu pridonose i brojne svetačke relikvije razasute diljem crkava, a koje su, smatralo se, blagotvorno djelovale na spas duše i vječni život u raj.¹⁰²

U idućoj odredbi biskup iskazuje zahvalnost svome nasljedniku, nećaku Frani, za njegovu vjernu službu te mu ostavlja svu odjeću i pokućstvo te pokretnu imovinu.¹⁰³ Nažalost, među rapskim bilježničkim spisima nije sačuvan inventar biskupovih dobara, stoga o detaljnom sadržaju njegove osobne imovine ne možemo donositi nikakve zaključke.

Nadalje, biskup je odredio da nakon smrti nećaka Frane Negusantija sva imovina ne treba pripasti njegovim bratićima, nego najstarijemu muškom potomku, izvanbračnom i zakonitom, pranećaku pokojnoga doktora Andrije Negusantija, oporučiteljeva oca, koji mora održavati nasljedstvo pod navedenim obvezama i ima se pobrinuti da se svakoga tjedna održavaju tri mise na navedenom oltaru koji će biti podignut u katedralnoj crkvi, uz oporučiteljevu grobnicu. Nasljednik ne smije imati izgovora, već mora sve svoje troškove koje dobije od grada Raba kroz mjesec kolovoz, a to je 13 ili 12 dukata, dati kapelanu koji će služiti navedene mise i jedan dukat dati kaptolu za služenje konventualne mise. Isto tako, oporučitelj napominje da ako bi koji od nasljednika podijelio nasljeđe, dao ga u zalog ili na bilo koji drugi način raskomadao ili otuđio, tada naslijeđena imovina treba pripasti rapskoj katedralnoj crkvi zauvijek, pod svim navedenim obvezama i uvjetima.¹⁰⁴

Posljednjom odredbom oporučitelj je odredio da nakon smrti njegova nasljednika Frane Negusantija rapska komuna treba izabrati jednoga kanonika koji bi slavio mise na navedenome praznom oltaru, kojemu se treba platiti rečenih 12 dukata svake godine, i treba ga predstaviti idućemu rapskom biskupu, njegovu nasljedniku, koji bi ga postavio i potvrdio, tako da taj svećenik, jedan od kanonika, ima *ius presentandi*,¹⁰⁵ odnosno predstavničko pravo nad rečenim oltarom. I još je naglasio da to patronatsko pravo (*ius patronatus*), rapska komuna treba održavati zauvijek.¹⁰⁶

Na kraju oporučitelj je imenovao izvršitelje svoje oporuke – svoga nećaka i nasljednika arhiđakona Franu *Negusanti* i rapskoga primicerija Kristofora *de Dominis*, te je notaru i svome kancelaru Pavlu Antunu *Badoaro* za pisanje oporuke ostavio dvije zlatne škude, a taj mu novac treba, nakon biskupove smrti, isplatiti biskupov nasljednik Frane Negusanti.¹⁰⁷

¹⁰² Usp. Jacques CHIFFOLEAU, »Perché cambia la morte nella regione di Avignone alla fine del Medioevo«, *Quaderni storici*, br. 50, Urbino, 1982., str. 456; Philippe ARIÈS, *Western Attitudes toward Death. From the Middle Ages to the Present*, Baltimore – London, 1974., str. 17; Z. LADIĆ, »Oporučni legati *pro anima* i *ad pias causas* u europskoj historiografiji. Usporedba s oporukama dalmatinskih komuna«, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, god. 17, Zagreb, 1999., str. 25.

¹⁰³ HR DAZD, 28, RB, PAB, k. 14, sv. II, fol. 57–58.

¹⁰⁴ *Isto*, fol. 59–60.

¹⁰⁵ *Ius presentandi* kao dio patronatskoga prava označava pravo patrona da imenuje nekog kandidata za čuvanje milosrdnih prihoda nekog oltara ili crkve te čuvanje prava nekog crkvenog objekta, odnosno predstavničko pravo nad rečenim oltarom. Često se *ius presentandi* poistovjećuje s patronatskim pravom (*ius patronatus*). Općenito o patronatskom pravu (*ius patronatus*) vidi: J. NERALIĆ, *Put do crkvene nadarbine. Rimska kurija i Dalmacija u 15. stoljeću*, str. 111–129.

¹⁰⁶ HR DAZD, 28, RB, PAB, k. 14, sv. II, fol. 60.

¹⁰⁷ *Isto*, fol. 61.

Iz svega navedenoga može se zaključiti da je biskup Negusanti, kao predvodnik rapske crkvene hijerarhije, izdašnjim novčanim donacijama u korist gotovo svih crkvenih institucija i pojedinaca kao i bratovština te siromašnih ukazao na kontinuitet pobožnoga darivanja »za spas duše« i nakon završetka Tridentskoga koncila. Njegova je oporuka sadržajno i religiozno nastavak kasnosrednjovjekovnih oporuka, a u njoj se ne naziru neke promjene uvjetovane nedavnim koncilskim odredbama, što opet znači da oporuci kao izuzetno važnoj privatno-pravnoj ispravi na Tridentskome koncilu nije posvećena neka pažnja, vjerojatno zato što za to nije postojala potreba. Navedimo jedan primjer kontinuiteta iz kasnoga srednjeg vijeka u razdoblje nakon Tridentskoga koncila.¹⁰⁸ Baš kao i kasnosrednjovjekovni oporučitelji,¹⁰⁹ Negusanti je želio okupiti čitavu komunalnu vjersku zajednicu na molitvama praćen pobožni ispraćaj na posljednji počinak njegova tijela u rapsku prvostolnicu te mise za spas njegove duše. Zato se može reći da su u oporuci biskupa Negusantija sadržani gotovo svi osnovni elementi tzv. socijalnog kršćanstva, a koje je prevladavalo u razdoblju od 13. do kraja 16. stoljeća diljem Europe, pa tako i u Dalmaciji (darivanje svim crkvenim i civilnim profesionalno-solidarnim ustanovama u rapskoj komuni, pojedinačnim pripadnicima klera, komunalnim siromasima, slugama i posluži u njegovoj biskupskoj rezidenciji). Stoga se može reći da je ta oporuka još jedan dokaz da je proces tzv. socijalnog kršćanstva, započet u razdoblju obilježenom siromašnim, mendikantskim redovima te pobožnošću sv. Franje, sv. Dominika i sv. Klare više od tri stoljeća ranije, većinu svojih osobina zadržao i tijekom 16. stoljeća. Kako je 13-stoljetna pobožnost izrazito utjecala na religiozni sadržaj oporuka koji je uvijek bio usklađen s koncilskim odredbama ili komunalnim statutima, a tijekom 14. i 15. stoljeća njoj su dodavani novi pobožni čimbenici uvjetovani pojavom kužnih epidemija i prodora Osmanlija u Europu, religiozna dimenzija posljednjih volja nije se mijenjala, kao što vidimo iz ovog primjera, niti poslije Tridentskoga koncila.

Budući da je bio čovjek iznimne naobrazbe (doktor civilnoga i kanonskoga prava te vrsni poznavatelj hebrejskoga, grčkoga i latinskoga), koji je od rane mladosti poslovno i privatno bio vezan uz rimsku kuriju, Vincenta Negusantija može se promatrati kao papi odanoga biskupa i predstavnika katoličke obnove, koji se aktivno uključio u život Crkve sudjelujući prvo na Lateranskome a zatim i na Tridentskome koncilu, zalažući se da se smjernice i odluke toga Koncila, ključnog za reformu Katoličke crkve »in capite et in membris«, provedu i na prostoru Rapske biskupije, za što je onda, jer često nije boravio u Rabu, zadužio svoje generalne vikare. Svojom širokom izobrazbom i aktivnim djelovanjem na području crkvenoga prava biskup Negusanti pripada krugu humanista rimskoga kruga. Isto tako, u poznim godinama, nakon povratka u rodnu komunu Fano, posvetio se znanstvenim istraživanjima na području astronomije. Najviše je, prema navodima iz historiografije, pamćen kao zareditelj Ignacija Loyole, Franje Ksaverskoga i drugih pripadnika budućega reda Družbe Isusove, a taj je događaj imao i na njega osobno veliki duhovni utjecaj.

¹⁰⁸ Tako je, primjerice, u pogrebnoj ceremoniji ispraćaja na posljednje počivalište trogirskoga biskupa Nikole Kažotića iz 14. st., prema njegovoj oporuci, sudjelovala je čitava vjerska zajednica, odnosno »civitas sacra«. O tome u: Z. LADIĆ, »Prilog životopisu trogirskog biskupa Nikole Kažotića (1362. – 1371.)«, str. 9–10, 15–16.

¹⁰⁹ Usp. Z. LADIĆ, »Oporučni legati *pro anima* i *ad pias causas* u europskoj historiografiji. Usporedba s oporukama dalmatinskih komuna«, str. 26.

Njegova posljednja volja dodatno rasvjetljava duhovno ozračje u rapskoj komuni u doba kasne renesanse, gdje se biskupa Negusantija može promatrati kao moralnu vertikalnu i crkvenoga velikodostojnika koji je imao senzibilitet za pojedince (posebno one na društvenoj margini), ali i zajednicu u cjelini, i koji je na prostoru svoje dijeceze, naročito među klerom, pokušao provesti one ideje za koje se zalagao i u teoriji kao aktivni sudionik na vrlo važnim crkvenim koncilima, Petom lateranskom, a napose Tridentskome, koji je u končanici i unio novi obnovljeni duh u Katoličku crkvu.

Prilog 1.

Oporuka rapskoga biskupa Vincenta Negusantija, Državni arhiv u Zadru, Spisi rapskih bilježnika, bilježnik Pavao Antun Badoaro, kut. 14, sv. II, fol. 53-61.

Tehničke napomene

U tekstu se koriste:

- a) Oznaka [...] za intervencije prepisivača te kada je dio teksta nečitak;
- b) Oznaka ÷ kada je dio teksta dopisan između redaka ili kada je tekst dopisan na margini, a pripada tekstu;
- c) Oznaka < kada je dio teksta u dokumentu prekrižen;
- d) Oznaka () kada sam bilježnik stavlja određeni dio teksta u oble zagrade;
- e) Znak (!) kada određena riječ, obično pravilno zapisana od bilježnika, na nekom mjestu ima pogrešan gramatički oblik ili je zapisana neuobičajeno;
- f) Znak (?) kada riječ ili kratica (posebice ako su pisani veneto dijalektom) nisu razriješeni sa sigurnošću.

(fol. 53)

[Na margini: 1568. a Die natiuitatis, indictione Xma, die uero 17. mensis Ianuarii. Pontificatus sanctissimi in Christo patris et Domini Nostri Domini Pii diuina prouidencia pape V., anno eius primo]

In nomine sanctissime et indiuidue trinitatis Patris et filii et Spiritus sancti, vnus Dei creatoris et dominatoris omnium Io cunctis euidenter, pateat et sit notus, quod in mei notarii presenti nec non domini examineris et septem infrascriptum testium presentia, constitutus reuerendissimus dominus Vincentius Nigusantius, episcopus Arbensis et doctor, sanus per Dei gratiam mente et corpore, sed timens casum mortis in prouisum (!), cum Dominus et Saluator noster in euangelio dicat, nescitis qua hora Dominus uester uenturus sit, ac propterea nollens intestatus decedere, sed cupiens de bonis sibi a Deo collatis, iuxta beneplacitum suum et pro animę suę salute disponere, nam de suo patrimonio, et aliis sua industria acquisitis, tam de iure communis et ex decisionibus doctoris quam etiam ex concessione apostolica et eius bullę exequitiore per vicegeneralem episcopalem Fanensem <et preposito eiusdem ecclesię> facta, libere testari potuit. Primo reuocauit, et reuocat de pre-

senti omnia alia testamenta seu codicillos ac quascumque alias vltimas dispositiones bonorum predictorum ab ipso reuerendissimo domino testatore hactenus factas quocumque nomine censeantur. Deinde dicit et declarat ex cum partiens est bona sua patrimonialia cum bonis domino Petro Nigusantio, eius fratre germano, infrascripta ipsi reuerendissimo domino episcopo pro portione sua obuenerunt, videlizet ea pars domus quę propinquior est platheę magnę ciuitatis Fanensis. In qua parte domus una cum aliis habitationibus et locis est arrea (!) magna et turris columbaria. Et cum hac (fol. 54) parte obuenerit [...] etiam stabullum et quędam arreola (!) per quam erat additus ad dictum stabullum prout publico instrumento partitionis dictorum bonorum manu condam ser Francisci de Ancona, cuius Fanensis, dixit apparere quod stabullum olim per ipsum reuerendissimum dominum episcopum dirruptum fuit et in hortum cum dicta arreola redactum. Item obuenerit eidem reuerendissimo domino episcopo pro portione sua quoddam prędium oliuatum, vineatum et arratinum situm in loco quod uocatur Pezzale apud saltariam castrum Fanense, quod ipse domino episcopo Paulo post uendidit domino <Paulo> Lelio Taurello, cui Fanensi, nec non ei obuenerit medietas cuiusdam agri arratiui siti in planitię Fanensi, quem etiam uendidit bone memorie excelenti doctori domini Antonio Nigusantio, eius consanguineo, ex cuius agri et predicti prędii pretio nec non ex stipendio quod olim ei persoluebat bone memorie Syluius cardinalis Cortonensis cuius erat secretarius, ac etiam ex sallariis quę ex pluribus offitiis quę habuit lucratus est. Nam multis annis fuit vicarius et sufraganeus Vincentię, Veronę, Tridenti et Brixie atque etiam ex octingentis scutis aureis quos sibi in concilio Tridentino donauit bone memorie Ercules Gonzaga, cardinalis Mantuanus. Domum suam paternam predictam instaurauit emitque in ciuitate et territorio Fanensi infrascripta omnia. Primo, scilicet, domum et stabullum magistri Ioannis uigni suę contiguam qua domo dirrupta ampliauit hortum suum predictum nec non emit agrum magnum in loco Marotte (fol. 55) ac etiam recuperauit vineam ualde bonam et magnam quam predictus condam dominus Petrus frater suus uendiderat domino Paulo Martinoteo nobili Fanensi. Deinde eruit tres magnos et utiles agros, vnum videlizet apud villam Cucurani, alium in planitię Fanensi, quę uocatur la Buscha tonda, tertium in loco Cereti ac derrum in curte saltarii castri Fanensi suprascripti, emit a pluribus magnum prędium oliuatum, arratinum et vineatum cum syluis, viridario et arboribus cuiuscumque generis. In quo postea domos, tam pro se quam pro vilico edificauit et fecit turrim columbariam et furnum et stabula, bouum et pecudum et effodi procurauit puteum, multam pecuniam in supradictis exponendo. Item dixit supradictus reuerendissimus testator ex nullum aliud beneficium ecclesiasticum nunquam habuit nec habet pręter episcopatum Arbensis et abbatiam sancti Nicolai de Lissa, quę duę ecclesię, tam exiles redditus habent ex nunquam ex eis potuit uiuere iuxta status sui exigentiam et propterea coactus fuit uictum quęrere industria doctrine suę cum sit doctor ex qua etiam ampliauit patrimonium suum ut predixit, volens igitur testamentum suum conditum. Primo relinquit et commendat animam suam in manibus Dei et Saluatoris sui Domini Nostri Iesu Christi, catholicam fidem toto corde proffitando. Deinde corpus suum seppeliri uoluit in ecclesia cathedrali Arbensi retro altare maius capite ad boream uerso pedibus uero uersus (fol. 56) mare positus in capsula lignea, competentis longitudinis et latitudinis uestitus camisia, caligos, diploide ueste talaro rochetto, stolla et pluiali suo sericeo albi coloris et mitra ex damasco albi coloris, cum baculo suo pastorali ligneo seu fęriali et dyrotecis sericeis. Quę omnia uoluit ullo modo amoueri a corpore suo

mortuo, sed sic recondi in suprascripta capsula lignea et poni in sepultura, supra qua mandauit suspendi pileum suum episcopalem. Pro exequiis uero suis et pro capsula in qua corpus suum est recondendum relinquit in pecunia numerata scuta aurea quadraginta, quas exequias uoluit celebrari cum infrascriptis eleemosinis (!) prout decet celebrari funus episcopi. Et ex imprimis detur capitulo ecclesie cathedralis Arbensis scutum aureum unum pro officio mortuorum dicendo. Item scutum unum aureum illi prellato seu canonico qui missam cantabit, diacono uero et subdiacono et quinque illis qui agenda pro mortuis circa corpus suum dixerint uoluit quod dentur eleemosine (!) pro arbitrio exequitorum harum exequiarum qua inferius nominabuntur. Uoluit etiam et mandauit quod uocentur ad exequias comes presbiteri, tam de capitulo quam non, et omnes fratres Sancti Ioannis, Sancti Francisci et Sancte Euphemie et omnes confraternitates ciuitatis Arbensis et extra et omnibus hiis dentur candelle et cerei et pro eleemosina (!) singulis conuentibus tam fratrum quam monialium et singulis confraternitatis vnus ducatus. Uoluit et mandauit (fol. 57) quod per tres dies continuos omnes presbiteri et fratres suprascripti dicant in ecclesia cathedrali missas pro anima sua et dentur illis eleemosine (!) consuete. Item uoluit quod pro dicto suo fuenere (!) emantur centum cerei et tot libre candellarum quot necessarii fuerint et si quod superfuerit ex dictis quadraginta scutis pro funere ut supra rellictis uoluit quod id diuidantur amore Dei et pro anima sua pauperibus Christi ciuitatis Arbensis. Item reliquit in pecunia numerata scuta aurea viginti [na margini: quinque] pro anima sua ultra sallarium illis debitum diuidenda equaliter inter suos familiares et sallarium massariam ut orent Deum pro eo. Omnia uero bona sua patrimonialia suprascripta que predictus dominus testator habet in ciuitate et territorio Fanensi, hoc est totam domum suam cum horto et stabullo ac omnibus cameris, lodiis [et] arrea magna, turri columbaria et cella uinaria et quoquina et aliis habitationibus et locis in circuitu eius contentis dictas, quas possessiones suas in territorio Fani egredientes, hoc est predium Chuissure et predium montis sancti Martini apud saltariam et agrum Marotte, agrum Cucurani, agrum della Buscha tonda et agrum Çereti ipso domino testatore post mortem suam amore Dei et pro anima sua relinquit reuerendo domino Francisco Nigusantio, abbati sancti Nicolai de Lissa eius ex fratre nepoti, cum infrascriptis tamen orieribus et (fol. 58) conditionibus, uidelicet quod predicta domus cum horto et stabullo et aliis pertinentiis suis nec non predii et agri supradicti nullo modo uendi, permutari, partiri in dotem aut in pignus dari aut quouis alia querito uolere alienari (!) possit sed semper tota hereditas remaneat intacta, indiuisa, propria solida perpetua et firma et omnimodo reseruata heredi pro tempore futuro. Ac etiam uoluit quod ipse reuerendus dominus Franciscus primus heres nullo modo partiri debeat redditus dictorum prediorum et agrorum cum fratribus suis aut cum ullo ipsorum aut aliquam partem ipsorum fructuum illis aut uni ex illis largiri. Aliis aliquem eorum factorem ut administratorem dictorum bonorum facere reuerendissimus dominus testator ea bona sibi relinquit, non ut fratres suos faciat dictiones sed quid aut ea pro se retineat et oret semper Deum pro anima ipsius testatoris aut ex fructu dictę hereditatis eleemosinas (!) largiatur pauperibus pro remissione peccatorum eiusdem testatoris, obligauit etiam eundem reuerendum dominum Franciscum, nepotem et heredem suum, ut quatenus ipse dominus testator ante mortem suam hoc non fecerit, teneatur ipse infra annum construere sepulcrum marmoreum post altare maius ecclesie cathedralis Arbensis in loco in quo sepultum (!) fuerit eius corpus et altare erigere ubi olim fuit antiqua sedes episcoporum

Arbensium ac ibi pulcram anconam apponere cum imaginibus beatissimę virginis Marię, sancti Christophori martiris et sancti Vincentii confessoris (fol. 59) et super eodem altari tres missas in hebdomada (!) celebrare vel celebrari facere hoc est secunda, quarta et sexta feria, nec non celebrari facere singulis annis per capitulum ecclesię cathedralis Arbensis missam conuentualem pro qua teneatur dare unum ducatum tum pro anima ipsius reuerendissimi domini testatoris in die obitus sui, et ipsemet heres eisdem tribus diebus in hebdomada (!) semel dicere psalmum ne profundis et orationem competentem, et hoc seruietur omnibus futuris seculis a singulis heredibus et heredum successoribus. Item relinquit eidem reuerendo domino Francisco, nepoti suo, pro fideli seruitute sibi multis annis prestita omnes vestes et suppellectilem ac mobilia sua cuiuscumque generis sint. Post mortem autem dicti reuerendi Francisci Nigusantii abbatis dicta hereditas deueniat et deuoluatur non ad fratres germanos ipsius reuerendi domini Francisci Nigusantii abbatis sed ad vnum illorum seniore filium masculinum naturalem et legitimum verum pro nepotem excellentissimi doctoris domini Andreę Nigusantii, patris predicti domini testatoris et sic semper et perpetuo in futurum solus senior ex progenie dicti excellentissimi condam domini Andreę obtineat totam predictam hereditatem, cum supradictis tum omnibus <omnibus> (!) oneribus et obligationibus. Et praesertim de celebrari semper faciendo singulis hebdomadibus (!) tres missas ut profertur super altare quod constructur in ecclesia cathedrali Arbensis ante seppulturam dicti domini testatoris et non alibi teneantur quam dicti heredes mittere (fol. 60) omnibus suis expensis ad hanc ciuitatem Arbensem singulis annis per totum mensem Augusti duccatos (!) tresdecim, videlicet duodecim capellano dictas missas ut supra pro celebrante, et vnum capitulo Arbensi pro missas conuentuali supradicta, et sic mandauit perpetuo tempore ab omnibus heredibus [et pro heredibus] semper obseruare. Si autem aliquis ex predictis heredibus dictam hereditatem diuiserit, in pignus dederit uel aliquo modo distraxerit uel alienauerit, tunc ipso facto hereditas ipsa deuoluatur transeat et deueniat ad ecclesiam cathedralem Arbensem eiusque perpetuo tempore cum dictis tamen obligationibus et conditionibus (!) sit et permaneat. Postremo uoluit et ordinauit predictus testator quod post mortem dicti reuerendi Francisci Nigusantii heredis sui magnifica communitas Arbensis obligat unum ex canonicis ecclesię cathedralis Arbensis qui sit presbiter ad celebrandum missas in suprascripto altari vacanti, cui debeatur et persolatur dicti duodecim duccati (!) singulis annis et illum presentet reuerendissimo domino episcopo Arbensi eius successori ut eum confirmetur et instituat et semper dicta magnifica communitas <habeat> (cum ipsum altare vacauerit)¹¹⁰ habeat ius presentandi vnum ex canonicis qui sit presbiter ut supra. Et hoc ius patronatus eadem magnifica communitas perpetuo obtineat. In super idem dominus testator reliquit mihi presbitero Paulo Antonio Baduario, mansionario Arbensis et notario ac cancelario suo, scutos duos aureos pro labore scribendi presens testamentum quas uoluit mihi statim post mortem suam persolui (fol. 61) a supradicto reuerendo domino Francisco nepote et herede suo. Voluit aut idem dominus testator hoc presens testamentum valere iure testamenti nuncupatiui aut iure codicillorum aut alterius cuiuscumque ultimę uoluntatis et exequiarum quidem execuutores (!) reliquit predictum nepotem et heredem suum reuerendum dominum Franciscum Nigusantium, nec non reuerendum dominum presbiterum Christophorum de Dominis primicerium

¹¹⁰ Bilježnik je sam stavio u oble zagrade.

Arbensem. Testamenti uero executorem (!) reuerendum dominum episcopum Arbensem eius successorem et cetera. Et hoc dixit esse suum ultimum testamentum et eius vltimam voluntatem.

Rogans me notarium ut de predictis publicum conficiam instrumentum.

Ego Hieronimus Cernota examinatore communis, rogatus a suprascripto reuerendissimo domino testatore, antescriptum ipsis testamentum propria manu subscripsi.

Anno Domini 1567, dii (!) 27 mensis Ianuarii.

Actum Arbę in camera cubiculari episcopatus antescripti reuerendissimi domini testatoris. Millessimo, indictione, die et temporibus antescriptis coram antelato spectabili domine Hieronimo Cernotta, examinatore communis iurato. Et presentibus reuerendis dominis Matheo de Spalatinis archipresbitero, Dominico Vesselinich, Collano de Marinelis, et Hieronimo Mircouich ac Francischo Buchina, canonicis Arbensis nec non domino Christophoro Mattarello et Ioanne Fabiance, manisionariis testibus adpremissa spectabili adhibitibus cuouocatis atque rogatis et cetera.

Prilog 2.

Zapis kanonskih odredaba koje je biskup Vincent Negusanti, prema dekretima Trident-skoga koncila, objavio za Rapsku biskupiju prema izvještaju Daniela Farlatija, *Illyricum sacrum*, sv. 5., str. 265-266.

- 1) Prema normama svetih kanona, klerici se trebaju redovito šišati i trajno nositi tonzuru. Isto tako, trebaju često brijati bradu iznad gornje usne kako se kapljice Božanske Krvi ne bi nedostojno prilijepile na dlake.¹¹¹
- 2) Unutarnja klerička tunika trebala bi dopirati do ispod koljena, a gornja halja do peta; cipele ne bi smjele biti oštećene niti načinjene prema laičkim obrascima, nego jednostavne i u skladu s kleričkom umjerenošću.¹¹²
- 3) Vanjska košulja ne treba biti naborana oko ruku i vrata, kao što je to istaknuto u laičkim običajima. Odijela koja se koriste moraju biti isključivo crne boje. Klerici se trebaju brižljivo i pristojno ophoditi prema tijelu te odbaciti svako ukrašavanje tijela i odjeću održavati čistom.¹¹³

¹¹¹ »Ut quicumque Ecclesiasticas militiae nomen dedit, patentem in vertice clericalem coronam et capillos ad normam sacrorum Canonum detonsos perpetuo gerat; Sacerdotes vero ut pilos e superiori labro saepe et penitus abradant, ne quae iis prominentibus guttule divini sanguinis per summam indignitatem adhaereant«, D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 265.

¹¹² »Ut clericorum tunica interior infra genua, superna autem vestis ad talos usque sit producta; calcei vero accisi ne sint, factique ad formulam et elegantiam laicalem, sed simplices, et clericali modestiae consentanei«, D. FARLATI, *Illyricum sacrum*, sv. 5, str. 265.

¹¹³ »Extrema indusii circa manus et colum crispata ne sint, neve morum laicorum emineant.

Non alius, quam nigri coloris veste utantur; et curiosus, quam decentius, orandi corporis curam omnem abjiciant; atque in universo vestitu munditiam ament, sordes effugiant«, *Isto*.

- 4) Kleru je zabranjeno nositi svaku vrstu oružja. Onaj tko bude činio suprotno, bit će primoran skinuti kleričko odijelo i kaznit će se s 10 libara u korist svetih mjesta,¹¹⁴ ali i drugim kaznama pred biskupovim sudom, već prema veličini svoga grijeha i tvrdoglavosti.¹¹⁵
- 5) Nadalje je određeno da se svećenici trebaju kloniti svake razvratnosti i nesuzdržljivosti jer će biti sankcionirani prema propisima (Tridentskoga) koncila, ne smiju se baviti nikakvom trgovačkom djelatnošću i nitko od klerika ne smije u kući držati ženu, pa čak i ako je rodbina, osim ako ju biskup ne ispita i odobri.¹¹⁶
- 6) Nadalje, klericima se zabranjuje iznajmljivati kuću, pobožnim legatom ostavljenu Crkvi, i to ljudima sumnjivih moralnih vrijednosti i običaja.¹¹⁷
- 7) Budući da su klerici javne osobe koji se javno predstavljaju ne samo Bogu i anđelima nego i ljudima, a oni ih s pozornošću promatraju i zgražavaju se nad onima koji se opiru svetosti (poštenju), klerici se trebaju udaljiti od kazališta, plesova, zabava, borbi s mačevima i svih drugih predstava.¹¹⁸
- 8) Svećenici se trebaju suzdržavati od kocke i igara, u kojima ne prevladava radinost već sreća, ne smiju odlaziti u krčme, niti uzdržavati lovačke pse, niti se baviti lovom.¹¹⁹
- 9) Nadalje, nije im dozvoljeno ići na gozbe s pijanim ljudima i prepuštati se razuzdanosti-ma te se trebaju sasvim kloniti pijančevanja i onih proslava koje se vulgarno nazivaju »Sbravize«¹²⁰.

¹¹⁴ Pojam *pia loca* ili *sveta mjesta*, kanonskim rječnikom rečeno, podrazumjeva različite crkvene institucije kao što su sjemeništa, samostanske škole, samostani, azili, hospitali, bratovštine i dr. koja imaju milosrdnu i dušobrižničku komponentu. Unutar biskupije sve navedene crkvene institucije su pod jurisdikcijom biskupa, a vrhovnu jurisdikciju nad svima ima Sveta Stolica. Biskup imenuje posebnoga administratora za svaku od tih institucija kad god smatra da je takva mjera potrebna, za dobrobit i zaštitu takve institucije. Administratori imenovani od biskupa ili papa nadgledaju rad dotične crkvene institucije te su odgovorni za prikupljanje pobožnih darova ili legata u korist Crkve ili za duhovno dobro svojih članova. O tome vidi na URL: <http://www.newadvent.org/cathen/01143a.htm> (posljednje posjećeno 13. siječnja 2020.)

¹¹⁵ »Omne genus armorum interdictum sibi esse sciant. Qui secus secerit et contra haec deliquerit, praeter amissionem vestium, decem libris mulctabitur, ad subsidium piorum locorum convertendis; et aliis arbitrio nostro poenis, pro modo culpae et contumacia suae, afficietur.« O tome vidi na URL: <http://www.newadvent.org/cathen/01143a.htm> (posljednje posjećeno 13. siječnja 2020.)

¹¹⁶ »Ut vero non solum ab omni impudicitia, sed etiam ab omni cuiuslibet incontinentiae suspicione longissime absint, qui habitant in tabernaculis Altissimi, omnino ab se commercio omne cum mulierculis famae perditae, aut suspectae arceant, iuxta sanctiones Concilii Tridentini; et praeterea volumus atque iubemus, ut nemo clericorum ulam foeminam, licet consanguineam, domi suae retineat, nisi caussa illis retinende nobis et cognita et probata fuerit«, *Isto*.

¹¹⁷ »Domus ex aliquo pio legato Ecclesiis relictas locari vetamus hominibus de quorum vita et moribus mala suspicio est«, *Isto*.

¹¹⁸ »Quoniam clerici spectaculum facti sunt non solum Deo et Angelis, qui animorum nostrorum recessus intropiciunt, sed etiam hominibus quorum oculis ipsi patent et obversantur, ab iis omnibus abhorreant, quae clericali sanctimoniae repugnant, veluti a theatris, chorcis, ludricis pugnis, aliisque ejusdem generis spectaculis«, *Isto*.

¹¹⁹ »Abstineant ab aleis et lusibus, in quibus non industria, sed fortuna dominatur, nec adeant cauponas, nec canes venaticos alant neve dent operam venationibus«, *Isto*.

¹²⁰ »Non ineant conviva cum hominibus ebriositati atque intemperantiae deditis et comessiones illas, quae Sbravize vulgo dicuntur omnino devitent«, *Isto*. Šime Ljubić jedini je u hrvatskoj historiografiji posvetio, iako vrlo skučenu, pažnju riječi »Sbravize«. On je logično i ispravno predložio da se radi o hrvatskoj riječi (vulgo dicuntur Sbravize), a koja zapravo glasi »sdravica« odnosno zdravica. Moguće je da je pisar krivo

- 10) Nije im dopušteno braniti parnicu pred svjetovnim sucima niti obavljati službe advokata ili prokuratora, osim u pobožnim slučajevima i s dozvolom biskupa.¹²¹
- 11) Ne smiju se baviti medicinom niti vršiti bilježničku službu u svjetovnim stvarima.¹²²
- 12) Ne smiju prihvatiti ikakvo skrbništvo niti obavljati obiteljske stvari, osim u pobožnim slučajevima i s biskupovom suglasnošću.¹²³
- 13) Svećenici se trebaju suzdržavati svake trgovine, niti smiju biti umiješani kao posrednici ili suci u prodajama i kupovinama ili drugim ugovaranjima.¹²⁴
- 14) Nije im dozvoljeno unajmljivati tuđa polja.¹²⁵
- 15) Klericima nije dozvoljeno jamčiti za druge niti obećavati da će oni koji su nekome dužni isplatiti svoje dugove.¹²⁶
- 16) Također, svećenici ne smiju pružati prokuratorske ili uslužne djelatnosti laicima, osim ako se ne radi o milosrđu ili o onim stvarima koje ne omalovažavaju svećenički red.¹²⁷
- 17) Svećenicima se zabranjuje nazočiti večerama i gozbama patricija, kao da su u nekom služničkom podčinjenom položaju.¹²⁸
- 18) Tko se ne bude pokoravao ovim biskupovim odredbama i zabranama, bit će kažnjen i to kaznama određenim prema metropolitanskom pravu, te će platiti 15 libara u korist svetih mjesta, ali i bit će podvrgnut drugim kaznama prema biskupovu sudu.¹²⁹

Posljednje zapisane odredbe odnose se na unutarnji duhovni život kleričkog staleža pa se tako nalaže svećenicima da revno i svakodnevno mole i čitaju duhovnu literaturu, napose Bibliju te je izričito određeno da:

- 19) Oni koji su obdareni svećeničkom službom ili uvedeni u svećenički red, trebali bi se svakodnevno moliti, danju i noću, revnosno i pobožno čitati i nikada se okaniti toga; a

razumio tu riječ i napisao je kao «Sbraviza», ali je moguće, iako malo vjerojatno, da je D. Farlati također krivo pročitao tu riječ iz originalne isprave. Radi se vjerojatno o nekoj vrsti laičkih zabava (možda vezanih uz imendane, rođendane, krštenja), ali koje zbog svoje prekomjerne raskalašenosti nisu bile odobravane od strane Crkve te su u njima sudjelovali samo laici. Šime LJUBIĆ, »Prilog Jagićevoj razpravi »o gradji za slovinsku narodnu poeziju««, *Rad JAZU*, knj. 40, Zagreb, 1877., str. 141.

¹²¹ »Nullam causam apud iudices saeculares defendant, neve advocati aut procuratoris munere fungantur, nisi in causis piis, et a nobis prius pertita et impetrata licentia«, *Isto*.

¹²² »Neque medicinam, neque tabellionis officium in rebus profanis exerceant«, *Isto*.

¹²³ »Nullius tutelam, et rerum familiarium cujusque administrationem suscipiant, nisi causa pietatis, et nobis consentientibus«, *Isto*.

¹²⁴ »Ab omni negotiatione abstineant; neque venditionibus, emptionibus aliis ve contractibus arbitros se atque interpretes immisceant«, *Isto*.

¹²⁵ »Ne agros alienos conducant«, *Isto*.

¹²⁶ » Pro nemine fidem suam interponant; et quod alii debent, periculo suo facturos se, aut daturos non promittant«, *Isto*.

¹²⁷ »Procuratoriam aut servilem operam laicis ne praebeant; nisi si quando id charitas exigat et in iis rebus que statum atque ordinem clericalem non dedeant«, *Isto*.

¹²⁸ »Mensis et convivii virorum nobilium ne astent; quasi cujusdam famulatus et ministerii causa«, *Isto*.

¹²⁹ »His nostris mandatis atque interdictis qui non obtemperaverint, eas poenas dabunt, quae sunt eorum violatoribus jure Metropolitico constitutae vel si quae eodem jure comprehensae non sunt, quindecim libras piis locis attribuendas persolvent, et aliis pro arbitratu nostro poenis subjicientur«, *Isto*.

one koji bi to zanemarivali, prema statutima Svetih kanona, kaznit će se težim kaznama.¹³⁰

- 20) Svim klericima (kako onima u višim redovima tj. prezbiterima i đakonima tako i onima u nižim redovima) određeno je da se barem jednom mjesečno pričeste (prime sveto božansku euharistijsku tajnu) i bivajući ohrabreni, prihvate se ustrajno čitanja Staroga i Novoga zavjeta, i moralnih i pobožnih knjiga te se znaju žrtvovati živeći neokaljano i sveto prema navedenim normama.¹³¹

SUMMARY

FROM THE ECCLESIASTICAL HISTORY OF THE COMMUNE OF RAB. A CONTRIBUTION TO THE BIOGRAPHY OF RAB'S BISHOP VINCENZO NEGUSANTI (1514 – 1567)

The focus of the article is life and work of Vincenzo Negusanti, bishop of Rab. Vincenzo is descendent of the Negusanti nobil family who originates from Fano in Umbria (Italy). He was born in 1487. and after his studies in Padova, he obtained a title of the doctor of the both laws (civic and cannon). At the beginning of the sixteenth century Negusanti acted as an assistant and secretary of his uncle cardinal Adriano Castellesi in the Roman curia. He was bishop of Rab in a very long period, from 1514 up to his resignation 1567. He participated in the Lateran and Trent councils as a dean of bishops. He tried to renew pastoral and ecclesiastical life in his diocese according to the decrees of the council of Trent. However, in this attempts he did not succeed completely because of his absence in the diocese of Rab. He died in Italy, in his native commune of Fano in 1573. His last will, which is kept in the State Archives in Zadar, is a valuable source that witness ecclesiastical and spiritual (devotional) circumstances in contemporary Rab. Author is analysing this testament and at the end giving the full transcript.

KEY WORDS: *Dalmatia, Rab, the Diocese of Rab, Bishop Vincenzo Negusanti, ecclesiastical and religious history, Early Modern Age.*

¹³⁰ »Qui aliquo Sacerdotio praediti sunt, vel sacris ordinibus initiati, stas quotidianas preces, nocturnas diurnasque, studiose pieque recitare numquam omittant; eas qui neglexerint, juxta Sacrorum Canonum statuta, et gravioribus etiam poenis punientur«, *Isto*.

¹³¹ »Ad extremum rogamus et obsecramus per viscera Jesu Christi, ut clerici omnes, sive in majoribus, sive in minoribus ordinibus constituti, saltem semel singulis mensibus sacrosancta divinae Eucharistiae mysteria percipiant; hortamurque ut ad legendos codices utriusque Testamenti et libros morales ac pios assidue incumbant et quibus normam caste Sancteque vivendi addiscere possint«, *Isto*, str. 265–266.